

АНТІН КУЩИНСЬКИЙ

ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ
ХРИСТИЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

ДО 1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ

У Чикаго, де з нагоди наближення Тисячолітнього Ювілею Хрещення Руси-України видано цю працю, — українці обох християнських віровизнань у своїй молитовній призадумі вже багато років любуються зображеннями тієї величної в історії Української Християнської Церкви події — охрещення Руси-України Володимиром Великим у 988-му році.

У катедральному соборі Св. Рівноапостольного Великого Князя Володимира Української Православної Церкви на всю ширину запрестольної стіни красується величавий образ-ікона Хрещення Руси-України.

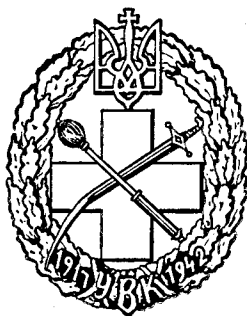
Тут на протязі п'яти років молились і вірні Української Католицької Церкви з парафії Святих Володимира і Ольги, а коли збудували свій власний храм, то верхню частину його фронтової стіни прикрасили іконою-мозаїкою Хрещення Руси-України.

Світлина цієї мозаїки поміщена на обкладинці.

АНТІН КУЩИНСЬКИЙ

ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ
ХРИСТИЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

ДО 1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ

diasporiana.org.ua

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО КОЗАЦТВА
ЧІКАГО

Р. Б. 1983

Published by
UKRAINIAN COSSACK BROTHERHOOD
2346 W. Rice Street — Chicago, Illinois 60622

Склад і друк — Українська Друкарня „Ставропігія”

Printed by “Stauropegion” Ukrainian Printing Co.
2226 W. Chicago Avenue Chicago, Illinois 60622

Made in USA

ГЕРБ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТРИЗУБ З ХРЕСТОМ

згідно з законами української державної влади:

- 1) Української Центральної Ради, на чолі з її головою,
Михайлом Грушевським — 18 січня 1918 р.
- 2) Гетьмана Павла Скоропадського — 18 липня і 17 вересня 1918 р.
- 3) Директорії Української Народньої Республіки, на чолі з її головою,
Головним Отаманом Симоном Петлюрою — 3 і 25 січня 1919 р.
- 4) Сойму Карпатської України — 15 березня 1939 р.

ВІРНІСТЬ ХРЕСТУ — ВЕДЕ ДО ПЕРЕМОГИ (Вступне слово)

„І пізнайте правду, а правда визволить вас.”
(Єванг. Івана, гл. 8, вірш 32)

Стара це й вічна правда, й не було, нема й не буде народу, щоби не шукав найвищої правди, не звертав своїх очей до блакитного неба, не просив поради й допомоги у найвищого Єства Всесвіту, хоч не завжди поклонявся єдиному правдивому Богові, володареві людських душ, бо ще не дано було йому пізнати й зрозуміти Найвищого Духа, Володаря Вселенної.

Український нарід від віків шукав правди й помочи у найвищого Єства, а прийнявши Христову віру став твердо й без вагання провадити себе у беззастережній вірі в Єдиного Творця Всесвіту. І хоч на своєму тернистому шляху не раз і не два глумилась над ним лукава доля, — наш нарід ніколи не втратив віри в Христа і не поклонявся ідолам. Християнство й українська державність розцвіли за мужньої княгині-християнки Ольги, її внука Володимира Великого, його сина Ярослава Мудрого, короля Данила і Ярослава Осмомисла, які — зміцнюючи і розбудовуючи українську державу — будували величаві храми на честь і хвалу Єдиному Творцеві, віддаючи Йому під опіку свій нарід. І ці храми з іменами великих святих, а особливо найбільшої покровительки українського народу, цариці неба й землі — Пресвятої Богоматері — перетривали до наших часів і аж тепер з рук московсько-більшовицьких вандалів падуть в руїнах або їх перетворюють на стайні, штихліри й інші колгоспні будинки, а в найкращому випадку стають приміщенням для місцевих атеїстичних музеїв.

Княжі міжусобиці, що були подібні до тодішніх широко поширених спорів і незгод між володарями в цілій Європі за феодалних часів, а особливо відкриті кордони української держави на заході, півночі, сході й південному сході, та загарбники, дикі сусіди, — зломали державні сили українському народу і на довгі століття наш нарід перестав бути господарем на своїй землі. Дикі азійські степовики: печеніги, половці й татари пустошили східні й південно-східні землі України, вбиваючи людей і забираючи в ясир головно дівчат, молодих жінок і мужчин. Змосковщені угро-фінські племена з домішкою монголів палили наші села, руйнували і грабували наші міста й столицю Київ, грабували і палили церкви та вбивали людей на півночі України. Не залишався позаду й західний сусід — поляки, що своєю жорстокістю творили з людей живі смолоскипи на палях, четвертували на колесах, осліплювали, відрубували ноги й руки.

Це був грізний час в історії нашого народу й здавалося, що воля України похована на віки. Ослабло господарське життя, з замаяних і веселих коліс сіл залишились тільки згарища, міста лежали в руїнах, а рештки переляканого населення шукали захисту в лісових гущавинах і недоступних нетрях.

Але й у тих згарищах й у важкій безнадії збереглися ще іскри вільного життя, бо хоч здавлено волю, але в людських серцях залишилась глибока віра в Хрест Христа - Бога, в Покров Пресвятої Богородиці, в їхню ласкаву допомогу й до Них зверталися очі й серця знедоленого народу з глибокою вірою в порятунок. І ця власне безмежна віра допомогла у важкій трагедії народу, вона бо дала силу перетерти важкий гніт соціальний і релігійні переслідування та заохочувала до боротьби й до оборони. Дух народу збудився з важкого сну й зачав пригадувати й діяти. Посіяна староукраїнська культура запустила глибоке коріння у народню масу, її цінності і віра у Христа-Спасителя зберігли нарід від національної смерті і поставили перед очі найвищий, освячений великими жертвами закон, що тільки на своїй рідній і вільній землі можна щасливо жити.

Два століття важкої неволі не зломали духа волі. Розвиток промислу й торгівлі та в парі з тим купецькі подорожі поширювали світогляд і освіту при зустрічі з культурою Заходу і все це пригадувало на давнє світле України. Зростала підсвідомо національна свідомість мас, а осередком цього ставали міські братства, що давали допомогу своїм членам, опікувалися церквами і школами, а Київська Академія розвинулася в огнище високої освіти. Нарід наче віднаходив себе, почався етнічний рух, зростали друкарні й тисячами появлялись богослужбні й шкільні книги та інша література, й у висліді творилась своя патріотична інтелігенція, свідомо своїх завдань і обов'язків.

В допомогу прийшла Козаччина, що їй осередком стало Запоріжжя, яке мало великий вплив на загальний ріст національного духа нашого народу. Про це описано в численних томах нашої історії, в історичних повістях й оповіданнях та оспівано в козацьких і народніх думах. Та треба ще особливо підкреслити, що саме завдяки співпраці Козаччини український національний рух набрав бойового характеру і пробуджений нарід знову затіє стати господарем на своїй землі, а державна доба Хмельниччини і Гетьмана Івана Мазепи завершила розвиток національного освідомлення, створила українську „козацьку націю”, дала нашим змаганням розгін і сміливість, а духом того часу жили й живуть і вічно житимуть довгі покоління.

„Без Бога ані до порога” — каже стара приповідка нашого народу. І не припадок, що Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний віддав під Покров Богоматері українське козацьке військо та прийняв під свій захист українську Церкву і Братства. Українські Гетьмани, зокрема Гетьман Іван Мазепа, будували величаві храми та були меценатами української освіти і мистецтва. Добро держави було тісно пов'язане з Церквою і вірою в Христа-Спасителя.

Змова кровожадної Московщини із сусідньою такою ж слави Польщею довела до втрати у неuposильній боротьбі незалежності Козацької України. Вороги дума-

ли, що вже не буде українського народу. І справді почала нидіти українська культура й ослабла національна відпорність, особливо коли вищі верстви ради почестей і земних благ почали відпадати від народнього пня, забуваючи на святу рідну віру і на Божу поміч. Але завчасна була радість ворогів, бо дух українства виявився сильніший і невмирущий. Давня слава могутости України, величаві постаті наших князів і гетьманів, високі могили впадших борців за волю України, руїни старих городів, кобзарські пісні і думи, не могли залишити сліпими й глухими грядучих поколінь та нечутливими на долю рідного народу. Нарід молиться і працює, шукаючи виходу з нічної темряви. На обрії боротьби появляються патріоти: священники, вчені, історики, письменники і політики: о. Маркіян Шашкевич, титан українського слова Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Грушевський і цілий ряд найперших умів, а їм услід цілі когорти надійних наслідників й молодого dorocry. Їхня девіза: З Богом до остаточної перемоги! Зникає затурканий і знедолений працею хлібороб, його місце займають ним виховані діти високого національного духа, готові на всяку жертву для Бога.

І знову прийшли Визвольні Змагання, може й завчасно, бо не були відповідні підготовані і нарід був виснажений чотирилітньою тяжкою війною і втратою людського матеріялу молодого й середнього віку. Та мимо цього нечуваний запал огорнув український нарід й сотки тисяч станули до бою з відевічними ворогами. Від Карпат до Кавказу залопотіли синьо-жовті прапори зі знаменами Пречистої Богоматері, Архистратига Михайла і Св. Юрія та написом „Бог і Україна!”

Під такими прапорами, зі знаменами Пречистої Богородиці й Українських Святих, боролись з ворогами України сотні й курені, полки і бригади, дивізії і корпуси українських з'єднаних армій, боролись і падали у нерівній боротьбі. На жаль, і дуже прикро це стверджувати, — наші правлячі верхи дуже індіферентно поставились до українських релігійних святощів, знехтували державний герб Володимира Великого, ТРИЗУБ З ХРЕ-

СТОМ, і не пішли слідами цього великого Князя та його наслідників, не вшанували пам'яті великих жертв і мук Боголюбивого Українського Січового Вільного Козацтва і його Великих Гетьманів, вони — власть іму-щі - християни — не хотіли прийняти за державний герб України тризуба з хрестом . . .

І мимохіть насувається мені одне порівняння. Римський цісар Константин Великий (рр. 306-337) перед битвою недалеко Риму на Мульвійському мості в 312 р. побачив на небі великий хрест, а під ним напис: „Під цим знаком побідив!“; негайно наказав зробити хоругов із хрестом і під тим прапором ударив на ворога, легко його перемігши. Константин тоді ще не був християнином, але повірив у знак хреста і побідив. Християнство він прийняв щойно на смертній постелі, але він через ціле своє панування був прихильний до християн і Медіо-ланським едиктом 313 р. признав християнам свободу й рівноправність.

Кажуть, що „історія є вчителькою життя“. Так, це правда, але вона навчає тільки тих, що бажають вчитись. У нас, як бачимо, вона дуже тяжко приймається.

Я з великою увагою прочитав розвідку про „Державний Герб Християнської України“ і пропоную її нашим українським Читачам. Автором її є колишній довголітній Кошовий Отаман Українського Вільного Козацтва на еміграції і головний редактор журналу „Українське Козацтво“ в роках 1968-1980, інж. Антін Куциньський.

До речі, У. В. К. на еміграції присвятило цій переважливій справі багато сторінок в журналі „У. К.“, а також появились менші розвідки згаданого автора, присвячені цьому питанню. Ми, члени У. В. К., будемо вдячні Шановному Читачам — за глибше зрозуміння історичної та теперішньої важливості Державного Герба України — ТРИЗУБА З ХРЕСТОМ.

Павло Баб'як
Почесний Член У. В. К.

ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ ХРИСТИЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

(До 1000-ліття хрещення Руси-України)

Українці, як християнська нація, в своєму релігійному й загально-культурному житті наближаються до відзначення в 1988-ому році Тисячолітнього Ювілею прийняття християнства, що сталося в 988-му році в Києві за Святого Володимира Великого — Князя Руси-України.

В нашій і чужій пресі, як церковно-релігійній, так і в загально-громадських часописах і журналах вже pojawiaються статті, а то й науково-дослідчі розвідки на тему цього великого історичного ювілею. Вже творяться підготовчі проєкти, виносяться постанови та організаційні заклики про те — як було б найкраще, найдостойніше для всіх християн-українців об'єднано відзначити той святий ювілей . . .

Вдумуючись в історичне минуле нашого народу і його державне життя за часів Св. Князя Володимира Великого й порівнюючи ті часи з недавнім відродженням нашої держави 1917-1920 років та з сучасним буттям українців в Україні й на чужині перебуваючих, ми мимоволі зосередили свою увагу над темою про знамено святого хреста, бо те знамено дав нам Св. Володимир як символ нашої християнської держави, очоливши ним й інсигнії (герб) тоді об'єднаної, соборної Української Княжої Держави. Бо це ж від того часу знамено хреста вже скоро тисячу років стало символічною ознакою християнської віри й християнського світогляду нашого народу, а також символом сили й величі державної Руси-України. Тоді знак хреста почали зображувати на різних предметах церковного й світського вжитку та кар-

бувати і на грошевих монетах, звеличивши зображенням хреста і знак тризуба. Бож до прийняття Володимиром Святим християнства той герб-тризуб на монетах карбувався без знамена хреста.

Цій темі про історію українського державного герба — тризуба Св. Володимира та про новітні державні закони про його зображення за часів недавнього ренесансу нашого державного життя, — я їй присвячую цю мою розвідку.

Цю працю присвячую українцям, які може не мали нагоди й можливості познайомитись і своєчасно пізнати все те, що постараюсь тут подати на цю тему, так нерозривно зв'язану з відзначенням тисячолітнього ювілею охрещення Св. Володимиром Руси-України.

Особливо ж присвячую свою сьогоднішню працю — українській молоді, якій належить майбутнє України і яка йде та має йти лише єдиною простою дорогою — боротьби за Християнську Віру, за Визволення України, за Українську Суверенну Соборну Державу.

Присвячую цю працю і тим старшим побратимам патріотам, що попри всякі незгоди на чужині або невимовні труднощі й ворожі утиски на рідних землях під напасником москвином, не піддаються спокусам „ласощів нещасних” та добре пам'ятаючи і знаючи, що наш найбільший ворог — комуністична Москва і розбрат між своїми, — далі служать ідеї волі й державности для Християнської України та дають приклад нашій молоді, цьому квітові нації.

А зокрема, присвячую цю працю Отцям Священослужителям українських християнських церков, що правдиво навчають своїх вірних пізнавати силу та символічне значення знамена хреста й повсякчасно шанувати його в нашому національно-державницькому та громадському житті.

Сьогоднішню працю про державний герб України я розпочав був 17 березня 1957 року в Асунсіоні, Парагвай, а закінчив 14 серпня 1982 року Божого в Чікаго, в дні Свята вшанування охрещення України.

Автор

ПРАІСТОРІЯ ТРИЗУБА

Рідко котра нація може похвалитися так, як наша українська, праісторичною давниною своєї національної емблеми.

Тут, маючи на увазі зображення тризуба, ми навмисно висловлюємося точно і кажемо — „емблемою”, а не — „гербом”. Робимо це за вимогою науки про герби (геральдики), яка каже, що гербом вважається таке зображення символічного знаку, яке має бодай дві складові частини: гербову фігуру („титло”) і гербовий щит іншої барви. Всі „інші однобарвні й без щита зображення тризуба це — відзнаки, знамена, емблеми, верховні знаки, державні інсигнії тощо, але не герби”. Це також печатки. Тризуб став тоді гербом, в геральдичному значенні, коли його почали зображати золотою барвою, поміщуючи його на синьому („блакитному”) щиті.*

Археологія, наука про старовину, яка вивчає історію народів по рештках різних предметів з прадавніх часів, що їх знаходять при розкопках в надрах землі, свідчить, що приблизно 17.000 років перед Христом потоп і землетруси знищили величезний суходіл Му, який лежав на Тихому океані і був, правдоподібно, колискою людства. На тому суходолі Му існувала імперія Угор, що згідно зі стародавніми китайськими переказами простягалась від Тихого океану аж по Атлантійській. А з дальших досліджень науки археології над старовинністю української культури, так званої — „трипільської” доби, виходить, що Україна була складовою частиною отої праісторичної імперії Угор.

* Д-р Роман Клиркевич: „Цікаве з української геральдики” — у журналі „Ми і Світ” ч. 27, липень 1956, Торонто.

„На південь від Байкальського озера в пустелі Гобі — в місцевості Кара Хото було викопано під намулом руїни столиці Угор й там знайдено дуже мистецько виксану гравюру цариці Угор разом з чоловіком. Цариця тримала, як знак влади, двобокий тризуб. Два такі тризуби знаходяться в Лондоні в Бритійському музеї. Полк. Чирчворт пояснює це тим, що суходіл Му складався з трьох частин, отже ознакою володаря, певно, був тризуб. Як традицію, це було перенесено на Угор, а також на Атлантиду, де його й вживала династія Посейдона. (Атлантида — континент на Атлантийському океані, що за старовинним переказом запався в океан. — Примітка А. К.) Звідси то ця традиція перейшла до греків, щоб зустрітися в Україні з місцевою старою традицією. (Сьогодні ще в Камбоджі скиптром володаря є тризуб)”.*

Знайдено тризуб ще на монеті з малоазійського міста Прієни, яке свого часу відіграло видатну роль в заселенню берегів нашого Чорного моря грецькими поселенцями.**

Таке прадавнє походження тризуба, що губиться в тумані минулих тисячоліть праісторії людства та в поступовому забутті кількох сотень поколінь наших предків, знаходить підтвердження ще в інших фактах із вже пізніших, але також доісторичних часів.

З праці інж. Ю. Лісового про праісторію Руси-України під назвою „Муж” („Новий Шлях” за 1955 р.) позичаємо наступні відомості:

В Середній Азії, в Хоразмії, Согдіяні й інших областях було знайдено при археологічних розкопках знаки

* Матеріали позичено в більшості дослівно з праці інж. Дм. Савкевича: „Неймовірно, але правда”, опертої на таких англійських джерелах (за журналом „Музейні Вісті” I-II, Онтаріо, Каліфорнія, 1957 р.):

James Churchward: 1) “The Lost Continent Mu”, 2) “The Children of Mu”, 3) “The Sacred Symbol of Mu”, 4) “The Forces of Mu”. Ives Washbourne Publisher, N. Y.

** Проф. В. Січинський: „Походження тризуба” — „Український Вісник”, Берлін, 4 жовтня 1942 р.

тризуба, які відносяться до різних століть нашої ери.

Також в північному Причорномор'ї в його східній частині при розкопках знайдено знаки босфорських (грецьких) царів, а головно знак Савромата II-го в формі тризуба.

З археологічних доказів, що залишила нам земля до наших часів, треба згадати ще про пам'ятки, які лишились після скитів — вже прямих предків нашого народу. Тому й Чорне море в давнину латинський поет Овідій називав Сарматським, а також Скитським морем. Скитів ще звали партами. І ось після тих скитів-партів, знайдено над рікою Кубань руїни забутого міста, а на колонах споконвічних будівель — різні гієрогліфи (старовинне письмо символічними знаками), а між ними — тризуб.

Крім того, серед археологічних цінностей із скитських і пізніших грецьких часів знайдено велике число монет, на яких відбито тризуби з написами в тих мовах, крім зображень голів чи постатей володарів.

Тож старовинні знахідки тризуба на викопаних речах, як бачимо, стрічаються трохи чи не по цілім світі.

Місця ж таких пам'яток речевої староукраїнської культури особливо рясно розкидано по всій Україні: в Галичині, на Підляшші, Волині, Сіверщині-Чернігівщині, Київщині, Донеччині, Кубанщині та в Криму. А в так званій Луговій могилі біля Олександрополя на Запоріжжі знайдено бронзовий тризуб з III-IV сторіччя по Христі.*

Таке багатство доказів старовинності тризуба створило і кілька наукових теорій про його походження (грецька, скандинавська, кельтійська, східня, староукраїнська тощо). Однозгідності між ними нема. В останніх часах починає перемагати погляд, що тризуб прийшов в Україну з середземно-чорноморської грецької культури.**

* В. Січинський: „Українська культура”, Франкфурт, 1949 р., том III.

** Д-р Р. Климкевич: „Цікаве з української геральдики” — „Ми і Світ” ч. 27, липень 1956 р., стор. 10.

Так наука археології по предметах, що їх час від часу віддає нам земля зі своїх надр, витворює образ праісторичної старовинности нашого тризуба та доказує, що він був знаком наших ще праісторичних предків, які вже понад 5.000 років тому посідали наші теперішні етнографічні простори і були вже тоді виразною етнічною одиницею зі своїми національно-культурними ознаками і своїми символічними знаками.

На кінець цього зреферування доказів праісторичного походження тризуба, згадаємо ще про явище атавізму (унаслідження — несвідома спадковість), яке мало ще донедавна місце в деяких околицях України.

В гірських закутинах Карпат на Гуцульщині, на західних схилах, за мадярського ще панування, в зовсім, майже, пралісних кутках поселень наших гуцулів, існував звичай вирізувати на дерев'яних хатах, над дверима чи над вікнами, чи де інде знаки тризуба, як знамена, що хоронить від „злого”. Зберігачі цієї традиції самі не могли точніше пояснити походження того, чому „так водиться” та чому „так годиться”. Були вони з тих верств суспільства та перебували в таких обставинах, живучи далеко закинуто в горах і лісах, де не цікавилися „політикою” про українську справу. Про те вони майже нічого, або таки зовсім нічого не знали, а тим більше не мали поняття, що тризуб є нашим національним знаком. Для них це був знак якоїсь „доброї сили” і зберігався у них тільки з передання від їхніх дідів та пращурів з сивої, ще поганської давнини. Але під впливом християнства той знак у них „охрестився” і мав на кожному рамені по одному хресту.*

Пізніше, за часів відродження національної свідомости, цей знак тризуба на хатах було усвідомлено як символічний знак державно-політичного значення, а не тільки як знак якоїсь „доброї сили”. Але тоді звичай вирізувати його на хатах почав зникати.

Але на Йорданські свята, а подекуди й на Зелені

* М. М-р: „Хрещаті знаки в знаменництві” — „Український Літопис” ч. 5-6, Авґсбург, 1947 р.

свята, „тризубці” з соломи (на Йордан) та з зелених листочків і травинок (на Зелені свята) наліплювались на віконні шибви. Цей звичай на Гуцульщині, але лише у формі Йорданських солом'яних „хрещиків”, траплявся й по інших околицях України, а ширше розповсюдження мав зокрема в Угнівщині, яка славилась тим знаком культури.*

Отже, ці явища-звичаї не були оперті на жадних ознаках національно-політичної свідомости їхніх носіїв. Вони походили лише від душевного поклику вірити в спасенну силу незрозумілого знаку поганського тризуба чи „хрещатого знаку”, як його подекуди називали, бо тризуб той мав уже на кінцях хрестики. Це явище було, безперечно, відгуком минулого, відгуком крові від діда й прадіда — повинности шанувати той знак. Це було явищем атавізму й це ще раз показує, що тризуб таки споконвіку був, і є українським знаменом.

* *Ірина Гургула: „Йорданські солом'яні хрещики з Угнівщини” — „Наша Батьківщина”, орган Українського Краєзнавчо-Туристичного Товариства „Плай”, Львів, 1937, ч. 1, стор. 20-22.*

СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТРИЗУБА

Коли саме первісне походження тризуба з темряви довгих минулих віків вияснюється наукою з великим трудом, то тим більше трудно знайти чи відгадати первісне розуміння самого рисунку цього знаку — його символічне значення. Бож і воно забувалось у пам'яті сотень поколінь кількох народів, предків української нації. Через довгу ж політичну неволю України в новому віці, пам'ять про тризуба і його символіку тим більше затерлася.

Тому тепер, коли Україна в ХХ-му столітті знову вийшла на історичну арену, то в шуканнях і здогадах про значення тризуба — цього найстаровиннішого знаку, постала ціла низка найрізноманітніших теорій та думок. При цьому для пояснення тризуба, що по своєму походженню відноситься до дохристиянського часу, прикладаються теорії, а то й легендарні видумки не лише з давньої історичної тематики, але й з новітнім християнським підкладом.

Всього існує понад тридцять наукових теорій про первісне значення тризуба, опрацьованих українськими й чужими вченими й дослідниками. Ради цікавості подамо деякі з них.

Перша, що сягає своїм здогадом аж до найдавніших часів, є німецька. Вона каже, що тризуб це знак поганського ще, римського бога морів та інших вод — Нептуна.

Друга, подібна, каже, що тризуб є знаком грецького божка морів та води — Посейдона, що своїм жезлом, увінчаним тризубом на вершку, казав морю бушувати, чи від одного помаху ним — утихомиритися.

З історичної точки зору ця теорія викликає довір'я, бо береги Чорного моря в давнину заселялись грецькими поселенцями. А культ Посейдона у Босфорсько-Кимерійській державі був дуже поширений, що переда-

лось і посталий там же Грецько-Візантійській державі. Починаючи з V-го століття перед Різдом Христовим, грецькі колонії при берегах Керченської протоки Чорного моря почали об'єднуватись. На монетах, що знаходяться в тих місцях і з тих часів, — є зображення тризуба Посейдона.

Українська Держава, що виникла потім за часів Олега, Святослава і Володимира Великого з їхніми славними військовими морськими походами та торговельними подорожами до Греції (Візантії), в розумінні того часу стала морською державою. Бож тодішня наша чорноморська фльота панувала на Чорному морі. Тож цілком логічно, що й тризуб по прикладу Візантії став знаком цього вже новітнього володаря моря — України-Руси.

Ця розгадка значення тризуба, як знаку з жезла поганського бога Нептуна чи Посейдона, довгий час мала найбільше популярності, аж поки не прийшли нові теорії, новішого гатунку, а, нарешті, з глибшими науковими доказами.

* * *

Але, заки перейдемо до перегляду нових теорій, подамо, ради цікавості, ще одне, досі неопубліковане вияснення тризуба, оперте на розборі самого слова „тризуб” на підставі мови кавказького народу черкесів, які по старовинному ще зветься адигейцями. Подав мені ту лінгвістичну теорію — знавець адигейської мови, історії та культури і давнього політичного життя свого народу. Але своє ім'я автор тої теорії, родовитий черкес, не дозволив подати.

Слово „тризуб” на адигейську мову (черкеську) перекладається як „щр-кас”. А той народ, що мав тризуб як свій знак, має по-адигейському називатись „щркасами”, або в новітній вимові — „черкесами”. З того постає гіпотезна теорія, що черкеси (адигейці) це старовинні українці, або що українці це новітні черкеси. Так твердить наш знайомий перекладчик, а далі він продовжує ось так:

Сама буква „Щ”, з якої починається назва „тризуб” в черкеській мові („щр-кас”) і вимовляється як „щр”, в адигейській мові означає цифру „3” (три). А слово „кас” означає вістря в формі меча. Але слово „кас” має ще й інше значення, яке по-українському може бути висказане словом „плин”, як похідне від слова „плисти”. Тому ціле слово „щр-кас” означає — „три плини” чи по сучасному українському поняттю — „три ріки”. Тому автор цієї теорії вказує, що знак тризуба є символом держави, що була заснована на просторах трьох басейнів рік, а то — Дону, Дніпра і Дунаю.

Тут він перекладає назви тих трьох рік на свою старовинну адигейську мову. „Дін” у нього означає заклик: „будемо воювати” або: „виборене війною”. „Дніпро” — „вибране обличчя” чи „наше обличчя”, тобто — „ми”. Дунай означає — „мир”, „спокій”, „тишина”.

При цьому він звертає ще увагу, що в прадавні часи був звичай висловлюватись короткими знаками й символами, писати гієрогліфами (рисунковим письмом) і тими гієрогліфами, одним знаком, описувати цілі історії, цілі минулі славетні події, або їх пророчити. Тому кожна лінійка чи найменша карлючка на якомусь знаку — символічному рисунку — була старанно продумана і щось передбачала, або про щось оповідала. Отже, повертаючись до перекладу назв трьох наших рік, він хоче в тих назвах по-адигейському побачити цілу історію постання й закріплення праісторичної Української Держави з центром на Дніпрі. З Дніпра вона, мовляв, завойовувала собі терени на сході, а на заході знайшла свої кордони.

А далі, звертає він свою увагу на те, що символічний рисунок тризуба складався не лише з трьох „зубів”, але ще й мав внизу невеликий знак, що разом створило староукраїнську букву „Щ” в такій формі, як вона тоді в старину писалася, тобто з карлючкою під середнім патичком, а не під правим, як пишемо тепер. Одним словом, давня буква „Щ”, писана по-стародавньому, була нічим іншим, як

Щ

рило староукраїнську букву „Щ” в такій формі, як вона тоді в старину писалася, тобто з карлючкою під середнім патичком, а не під правим, як пишемо тепер. Одним словом, давня буква „Щ”, писана по-стародавньому, була нічим іншим, як

спрощеним рисунком тризуба, що й було символом держави на трьох ріках.

Цей значок внизу під тризубом по-черкеському означає в перекладі на українську мову слово — „веду”, „вести”, то є символізував те, що держава, яка посідала територію з трьома ріками, ще приєднає чи приєднала до себе Крим і Кавказ, або що з тих територій вийшла.

Ось так розібрав мені значення тризуба черкес (адигець), знавець своєї старовинної мови. Шкода, що не дозволив мені подати в цій моїй праці свого імени, чи то із-за своєї скромності, чи то з причини певної фантазії при розгортанню своєї теорії про спорідненість українського й черкеського народів за їхньої давнини.

Але для нас ця теорія має певний інтерес і певну наукову вартість. — бож відомо, що наш народ навіть москвини ще до половини XVIII-го століття називали „черкесами” або „черкесскими козаками”. Мабуть ж на Україні старовинне місто Черкаси і т. д. А це все вказує на якусь минулу спорідненість між нашою і черкеською націями. Черкеси ж перебувають на Кавказі, й то недалеко від колишнього українського Тматороканського князівства . . .

**
*

Та звертаємось до інших теорій, нав'язаних бажанням та шуканням пояснити значення тризуба більш простим, зрозумілим, легким способом.

Дуже просто пояснили значення тризуба французькі вчені, кажучи, що це „просто знак свободи”.

Німецьке пояснення походить від християнсько-новітньої думки і знаходить в формі тризуба схематичний рисунок голууба, який спускається з неба й є символом Святого Духа.

Далі слідує того ж роду пояснення з українських джерел за християнськими мотивами. Вони бачать в рисунку тризуба: образ церковного світильника-трикір'я, то є трисвічника з Софійського собору в Києві.

Інші пояснюють, що то є образ старохристиянської

триєдиної церкви або — „порталу”, то є церковного головного входу.

Інші, знов, вбачають в рисунку, мовляв, невдале зображення горішньої частини скиптра, т. зв. „діканікіон”, як ознаку влади візантійських (грецьких) цісарів.

А також пояснюють тризуб — як схематичне зображення якоря — символа надії чи опори в „життєвському морі”.

Московські вчені знаходять в тризубі дві злучених з собою букви — „В” та „І”, а петлю під тим знаком вважають за букву „О”. Тому весь тризуб відчитують так: „Володимир Великий і Ольга”. То є, вбачають в нашому знаку монограму цих двох князів.

Нарешті, наведемо монограмічне пояснення тризуба на підставі досліджень наших учених, яке чи не найбільш влучно розв’язує питання про те, що означає рисунок нашого тризуба з точки зору сучасного вже розуміння символа.

В давніх часах був звичай бити на грошах такі монограми, де містився титул чи ім’я володаря. Такий звичай зокрема був у Греції, в Малій Азії і грецьких колоніях на берегах Чорного моря. Тому то й Володимир Великий наслідував цей звичай.

На первісних срібних монетах Володимира Великого тризуби ще не мали такої заплутаної форми, як пізніше. Тому ті тризуби легко розібрати на частини, з яких виходять окремі букви.

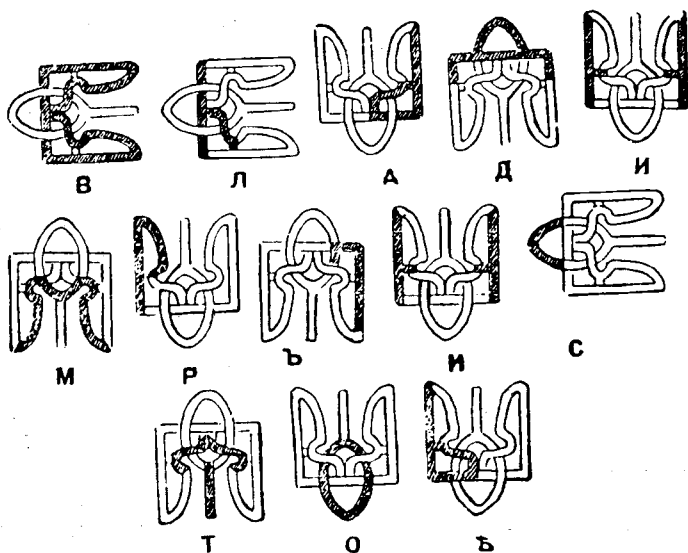
Коли розкласти тризуб на різні грецькі букви, обертаючи при тому тризуб на різні боки, то це дасть такі букви, з яких складається слово „Васілефс”, себто монарший титул, якого вживали всі володарі тодішнього сходу. Бо візантійський (грецький) вислів „васілефс” означає титул, який на українську мову можна перекласти як „цар” чи „король”. А Володимир Великий при хрещенні дістав ім’я „Василій”, що походить з того ж візантійського слова і означає — „царський”.

Так само, коли відповідно розкласти знак тризуба на частини, то з нього вийдуть староукраїнські, або, як їх називають, — старослов’янські або кириличні букви. А ті

Тризуб розкладений на грецькі букви

букви складають таке: „Владимрьистов”, а при доповненні залишених букв (мабуть, ради складення симетричності рисунка чи для скорочення) буде: „Владимир на столе”, то є: на троні.

Тризуб розкладений на українські букви

Певно, що значення нашого гербового знаку в часі, коли він появилася, було для всіх ясне і зрозуміле. Але з віками той знак доповнявся в рисунку різними геральдичними додатками під впливом і в душі даних історичних обставин, що залишали на тризубі свої рисункові зміни, як відбитки довгих років його існування.

Так він втрачав первісний свій вигляд і відповідно

змінялось, еволюціонувало і його значення. Він набирив нових, відповідних до потреб часу, форм деталей свого зображення.

Є історичною правдою, що він з поганського знаку з правданої мітології, з часів віри в Нептуна чи Посейдона, — по впливі багатьох століт набрав значення нового символу державно-володарської емблеми, що вже сталося за часів Великого Українського Князя Володимира Святого.

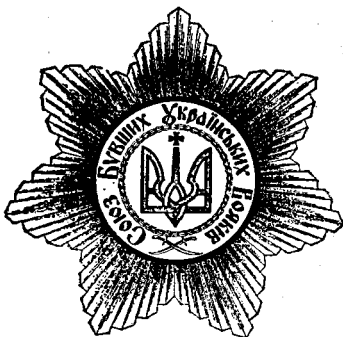
Навіть уже за тих новіших, Володимирових, часів та еволюція все ще мала місце та дала приклад того, як історична доба і вимоги часу викликали різні зміни деталей рисунка державної емблеми. Гербові знаки тризуба на монетах Володимира Великого спершу, доки він ще не прийняв християнської віри і не охрестив Україну, не мали хреста на середньому рамені. А по прийняттю християнства той же знак тризуба почали відбивати на монетах Володимира Великого — вже з хрестом. І той знак тризуба з хрестом унаслідували пізніші князі з простої, а подекуди і з бічних ліній від князя Володимира Великого.

Між іншим, це були часи, коли християнська ідеологія почала ширитись і по різних староевропейських державах і історія нумізматики називає той час „християнізацією” державних гербів. Тоді в багатьох державах старі їхні емблеми почали прикрашати зображенням хреста. Отож і наш герб за тих середньовічних часів, за Володимира Великого був „охрещений”, проіснувавши перед тим як поганський знак понад 5.000 років, як про це свідчать археологічні дослідження.

Але поганський тризуб без хреста ще й досі лишився у москвинів в найбільшій і свого часу найміцнішій московській організації „Національно-Трудовий Союз”, який уважає Україну „Малоросією” та невід’ємною частиною Російської імперії. Має за свою емблему тризуб без хреста невелика азійська держава Камбоджа. Також такого тризуба без хреста вживають і його обстоюють деякі українські організації та політичні угруповання, а також антихристиянська, недавно постала, т. зв. „Рідна

Українська Віра".* Але про це докладніше подамо в окремому розділі нашої розвідки: Про тризуб без хреста.

* Джерелами для написання цього розділу послужили, зокрема, такі праці: 1) Болсуновський: „Про знак Рюриковичів”, Київ 1908 р., в журналі „Дорога” ч. 8-9 за 1943 р. 2) Тадей Скотинський: „Український герб та прапор”, Львів 1935 р. 3) Проф. Є. Онацький: „Наше національне ім'я й наш національний герб”, Буенос Айрес 1949 р. 4) Степан Гела: „Тисячоліття герба України — тризуба” — „Гомін України” ч. 18 і 20 за 1970 р., Торонто 5) „Нові Скрижалі”, офіційний орган РУВ, ч. 2-55, Вінніпег 1980.

ГЕРБИ УКРАЇНСЬКОЇ КНЯЖОЇ ДЕРЖАВИ

Існує легенда, що ще перші українські князі Кий, Щек, Хорив та їхня сестра Либедь, заснувавши й організувавши початки нашої держави, задумали встановити для неї державне знамено, як то водилося у державних володарів Візантії.

Скликали віче і на тому вічі виступив старенький християнський чернець, що проживав у печерах, і порадив чекати й просити від Господа Бога знаку та заповів, що той знак з'явиться на небі. І справді, по його молитвах, над вечір, коли з Дніпра піднеслася мряка, на небі появилось сяйво, а серед його проміння показався потрійний світляний знак, а від нього йшла ясність на пів неба, якби огненні луки, на схід і на захід... „Оце й буде нам герб, що його великий Дажбог нам посилає!” закликали князі лицарі. І зараз, другого дня, як каже легенда, в якій християнські елементи згадано разом з поганськими, князь Кий наказав зладити на основі того знаку герб нової Київської держави — золотий тризуб на голубім полі.*

Очевидно, що цей дитячо-простий і романтикою надхнений штучний твір людської фантазії не має в собі історично документованої підвалини. Створено його, правдоподібно, вже за новочасної доби для розв'язання „на віру” нерозгаданого в масах настирливого питання: де взявся, звідки прийшов до нас тризуб?

Подасмо цю легенду лише як приклад того, як людська фантазія там, де нема науково правдивого пояснення, старається задовольнити свій гін до усвідомлення, до пізнання того, чого ще не знаємо...

* „Наш знак” за часописом „Праця” ч. 3, Прудентополіс, 30. 8. 1950 р.

Саме слово „герб”, що походить, правдоподібно, з німецького „ерб”, яке означає „родовий, спадковий” знак, почало вживатись в українській мові десь в XVII столітті. Перед тим вживалося наше старовинне гарне слово — „знаменьє” або „знамено”, що означало знак чисісь власности.

У літописі „Повість временних літ” про княгиню Ольгу сказано: „В літо 6455 іде Ольга Новугороду і устави по Меті погости і дані і по Аузі оброки і дані і лвища ея суть сьсеї землі і знаменья” . . .

„Руська Правда” князя Ярослава Мудрого підтверджує значення „знаменья”: „знаменний дуб”, „знамена борть” . . . Це все частини княжого господарства. Тавровано тим „знаменьсм” і коней і худобу.

Про це ж саме говорить і Іпатьєвський літопис.

Є твердження ученого М. А. Таубе, що одне таке родове „знаменьє” (знамено) у формі тризуба було знаком ще варязького роду Рюриковичів, тобто первісних князів Української Держави — Київської Русі.*

Пізніше такий же тризуб, як родове знамено українських князів, знаходиться на монетах та інших предметах того часу (X-XI стол.). Так, на срібних монетах Володимира Великого та на злитках металю зображено князя здебільшого на „столі”, то є на троні, а знак тризуба ставлено на відворотній стороні, або поруч з зображенням князя. Знак цей, отже, символізував княжу владу, що санкціонувала карбування монет. При тому ті знаки тризуба різнились між собою тим важливим деталем, про який ми вже згадували. Одні тризуби були без хрестів, а інші з хрестами — залежно від того, коли монети були карбовані — перед чи після хрещення Русі-України.

Пізніше, після Володимира Великого, а за князів Ярослава Мудрого, Святослава, Із'яслава, Дмитра, монети штампувались тільки з тризубами з хрестами. Такі ж

* Барон М. А. Таубе: *Загадочний родовий знак сеньи Володимира Святого* за „Сборник статей посвячених П. Н. Миллюкову”, Прага 1929.

тризуби були в гербах у князів пізнішої доби Українсько-Литовської, у князів з роду Рюриковичів — Володимира Ольгердовича та інших.

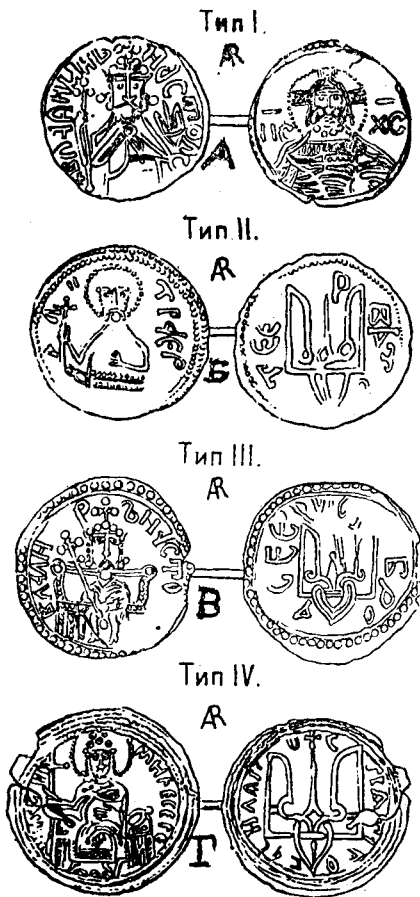

Св. Володимир Великий, Князь Руси-України

При тому, хрест на тризубі князя Ярослава Мудрого був поставлений на так зване „державне яблуко”, а те яблуко було продовженням середнього зуба. Іноді були тризуби Ярослава Мудрого із самим лише державним

яблуком, а іноді на тризубах було по кілька хрестів.

Такі самі знаки зустрічаються на олив'яних та воскових печатках і на срібних перстнях, наприклад, на

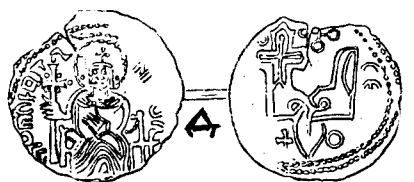

монети князів Київської Держави від Володимира Великого

перстені Святополка Ярославича, як теж на перстнях, знайдених у руїнах Федорівської церкви, в Михайлівсь-

кому монастирі, коло Святого озера біля Чернігова, на Княжій горі.

У Білгороді та Новгороді знайдено масові мідяні привіси, призначені — мабуть — для ношення на шнурку на

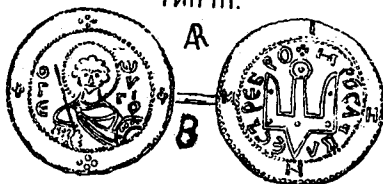
Тип I.

Тип II.

Тип III.

Монети князів Київської Держави від Володимира Великого

грудях посадникам („тивунам”, „варникам”), як символ їхньої влади від князя. По обох боках ці привіси прикрашені тодішніми княжими знаками — тризубами.

Княжі тризуби зустрічаються на знахідках решток одягу дружинників і на їхній зброї.

Так знайдено на Тамані на Кубанщині, де колись було Тматороканське українське князівство, середню частину лука брата Ярослава Мудрого — Мстислава Хороброго. Центральна форма того знаку є тризуб з хрестом.

Біля Нальчика на Кавказі знайдено закінчення стягу у вигляді тризуба. Одяг з тризубом мав також князь Святослав Хоробрий в поході на Болгарію в 971-му році, як про те свідчить болгарський літопис Манасії.

Збереглося теж і вістря прапора Куївського війська, яке виступало проти кочовиків. Воно вже кінчається тризубом з хрестом. Такий же був стяг українського війська, зображений на старовинній іконі „Знаменьє”.

Знахідки в Дрогичині доказали, що на олив'яних пльомбах, які привішувано до товарів, що вивозились за кордон, були теж „київські знаки” в формі тризубів. (Дрогичин був пограничним містом, де існувала митниця, яка таксувала й штемплювала товари).

Ті самі знаки тризуба зустрічаємо на цеглах будівель з X-XII століть, як наприклад: Десятинної церкви, Спасо-Преображенського собору в Чернігові, на Золотих воротах у Києві, на цеглах Успенської церкви Володимира Волинського та монастиря Апостолів князя Володимира Васильковича.

Вироби гончарські, керамічні і ювелірні тих часів теж носять подібні знаки.

Тризуб вживається ще й в рукописах XII-XIV століть, а подекуди, навіть, XVI-XVII століть.

З тих численних прикладів, що дала нам археологія, бачимо, що тризуб був знаком влади Князя Володимира Великого і його нащадків. Це був знак могутності, знак величі й гордості. Цей знак був за старокняжих часів в Україні, зокрема тоді, коли українські землі були об'єднані й творили соборну Українську Державу.

Але традиція вживання Володимирового тризуба з хрестом, того герба, що „знаменав” і говорив про велич тогочасної християнської Української Держави, по-

волі ослабла за дальших нещасливих часів розбрату й боротьби між собою українських князів. А ще дужче перервалася ця традиція за часів татарського лихоліття і після тієї трагічної доби.*

Вже за князя Володимира Мономаха, якому, між іншими синами Ярослава Мудрого, пощастило втримати і зберегти найкраще й найавторитетніше Київське князівство, не зустрічаємо постійно Володимирового тризуба. Тризуб за панування роду Мономаховичів уступив місце іншому гербові. До вжитку приходять родова відзнака — образ Архистратига Михаїла з підчесеним мечем.**

Вперше цей знак знайдено на срібній печаті князя Мстислава в XII-му столітті. З бігом часу знак цей став володарським і державним знаком Великого Князівства Київського — гербом Землі Київської. Таким „київським гербом” він залишився аж до нинішніх днів.

З викладів проф. Дм. Антоновича в Українському Вільному Університеті в Празі, ЧСР, в роках 1930-1932, слухачем яких мав честь бути автор цієї розвідки, пригадуємо, що поляки, коли заволоділи Києвом, зробили в тому гербі ту зміну, що меч Арх. Михаїла почали зображати опущеним вниз, в знак покори, а не піднесенням вгору, як то було перед тим. І з тою чужою зміною той герб лишився, на жаль, і в геральдичних зображеннях з часів Української Держави за влади УНР 1917-1918 рр.

**

Другий приклад появи іншої, ніж тризуб, державної відзнаки мав місце в Галицько-Волинській Державі.

* Для цього розділу використано такі джерела: *Матеріали з журналу „Дорога” ч. 8-9 з 1943 р. під загальною назвою „Где узрим стяг твой, ту і мы с Тобой”*, позиченою з Іпат'євського літопису 1146 р. А також — Проф. В. Січинський: *„Український тризуб”* в *„Народній Волі”* за вересень 1948 р.

** За проф. Є. Онацьким — *„Наше національне ім'я і наш національний герб”*, Буенос Айрес, 1945 р.

Утворилася ця українська держава й встоялася довший час за доби татарського лихоліття. Тоді на цих землях запанувала відзнака княжого роду Данила — лев.

Вперше цю відзнаку, як державну, помістив на печатці князь Лев Данилович у XIV-му столітті.

Ця відзнака теж затрималась і після панування роду Даниловичів і при князях з іншого роду, а навіть при чужих королях. Таким чином, лев став знаком Галицько-Волинського королівства, а від 1848-го року і до 1917-1918 рр. це був і український національний герб на Західніх Українських Землях.

ГЕРБИ ГЕТЬМАНСЬКО - КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ

За часів Гетьмансько-Козацької Держави геральдичним знаком України став герб Славного Війська Запорозького — зображення озброєного козака.

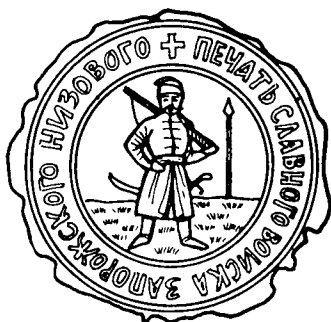
Герб Славного Війська Запорозького

Перший документ про нього є на печатці Гетьмана Гната Висильевича з 1596-го року. Тоді на печатці було зображено козака без мушкета.

А від 1620-го року на печатці „Коша Війська Запорозького” за Гетьмана Петра Сагайдачного козак вже мав на плечу мушкета.

За пізніших гетьманів цей герб став державним знаком Гетьманщини і в ті часи називався „національним гербом”.

За Богдана Хмельницького, крім того загального козацького герба, цей же герб, але з додатком рисунка списа поруч козака, став окремим гербом „Славного Війська Запорозького Низового”.

Печатка Славного Війська Запорозького Низового

Історія українських гербів за часів Гетьмансько-Козацької держави XVI-XVII століть має свою особливість. Тоді поруч герба Гетьманщини, а опісля — поруч герба Війська Козацького Низового вживалися й герби гетьманів, як верховні знаки гетьманської влади.

Старий герб Київської землі — Архистратиг Михаїл — за часів Козацької України вживався дуже рідко.

Отже, існував гербовий дуалізм: герб козацький і герб кожночасного гетьмана. Але така сполука і навіть тотожність володарських чи династичних гербів з державним була звичайним явищем європейської геральдики тих часів.

Між іншим, нові праці українських дослідників геральдики вже подають нам описи аж 24-ох гербів гетьманів, що мали значення національних історичних інсигній часів українського державного життя.

В періодичній українській пресі зустрічали ми голоси, які кажуть, що знак тризуба вживали Беликі Гетьмани Богдан Хмельницький та Іван Мазепа. На жаль, в джерелах, які нам щастило перестудіювати, ми не знайшли документальних підтверджень для таких відомостей, хоч як вони приманливі своєю ідеєю історичної тягlosti нашого славного Володимирового тризуба. Але згадані припущення можна побудувати на основі наступних міркувань:

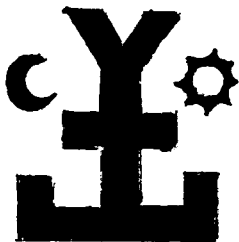
Гетьман Богдан Хмельницький, як доказують наукові розвідки про його родовід, походив з княжого роду Масальських. А його герб нагадує латинську літеру "W", на середній барці якої стоїть хрест. Тому можна

Герб Гетьмана Богдана Хмельницького

прийняти, що це є Володимирів тризуб з хрестом, зі змінами в його формі, що сталися протягом віків, або й упрощений з якихось причин, як знак власности лише цього потомка з княжого роду.

Подібно з гербом Гетьмана Івана Мазепи. Про Гетьмана Івана Мазепу генеалогія (наука про родописи) твердить, що він походив з роду Рюриковичів. Інші вважають його нащадком князів Гедиминовичів. А про них відомо, що вони вживали як герб тризуба з хрестом. Мазепин же герб уявляє в своїй основі перевернену друковану букву „Т” з вищим середнім зубом, перехрещеним нагорі, з додатком ще ніби букви „У”, ось так:

Герб Гетьмана Івана Мазепи

Беручи до уваги те, що — згідно з історичною аналогією — геральдичні знаки протягом часу змінювалися у своїх формах відповідно до обставин часу й історичних потреб, чи навіть бажань власників, то і в гербі Мазепи можна бачити захований, чомусь стилістично змінений, тризуб Св. Володимира. Додаткові ж зображення на гербі Гетьмана Мазепи — зоря та місяць — є безперечно пізнішого походження, і їх не беремо до уваги.*

* Д-р Р. Климкевич: „Герби Українських Гетьманів” — „Америка” ч. 136-137 за 1955 р. Д-р В. Сенютович-Бережний: „Ще про герби Гетьманів” та „Герб і Рід Гетьмана Івана Мазепи”; Ян Токаржевський - Карашевич: „Походження і герб Мазепи” — за „Мазепинським Збірником” ч. 1. Варшава 1938 р.

ІСТОРІЯ І ЗАКОНИ ПРО ТРИЗУБ ЯК ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ ВІДРОДЖЕНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1917-1919 РОКІВ

Коли над Дніпром по двох з половиною століттях знову „засіяла благодать Божа” і відродилась Українська Держава, то між іншими питаннями прийшла на чергу і справа визначення державного герба.

Тоді виринали безліч різних проєктів, висловлювалось безліч думок, а в українській пресі появлялось багато статей присвячених тій справі. Тоді був революційний час, коли кожна активна одиниця, чи вона розуміла справу чи ні, була захоплена емоціональними переживаннями відродження країни і хотіла сказати і своє слово. Це ж була розбурхана стихія. Серед думок, що нуртували поміж українцями в справі державного герба, можна було зауважити два напрями.

Один — „історичний” — хотів розв’язати питання встановлення державного герба, спираючись на державно-історичну традицію української нації.

А другий — „сучасний” проголошував, що для нового життя нової Української Держави треба виробити і нову гербову відзнаку. Цей „сучасний” напрям репрезентували модні тоді соціалістичні кола. Ці кола не могли із-за своєї ідеології навіть зразу стати на історичний ґрунт ідеї державно-політичної незалежності України і ще довго тримались засади, що Україна має бути автономною частиною Російської республіки. Тільки напад московської армії на Україну примусив ті кола прийти до оголошення IV-го Універсалу про самостійність України. Та при тому провідні чинники тієї групи, що керувала Українською Центральною Радою, дивились на ту самостійність, як на тимчасове явище, що ма-

ло привести до федерації України з Московщиною. Маркантиною особою, що заступала той „сучасний” напрям у справі встановлення герба відродженої Української Держави, був голова Української Центральної Ради, професор Михайло Грушевський.

Михайло Грушевський

Ще в перших днях листопада 1917 року, з почину Генерального Секретаріату Освіти, відбулася нарада в справі проєкту державного герба України. На тій нараді зі сторони прихильників історичного напрямку висунено проєкт, щоб гербом Української Держави став герб Київської Землі і Дому Князів Мономаховичів — Архистратиг Михаїл.

Другий проєкт від тої ж групи, що думала історичними категоріями, був — козацький герб Війська Запорозького — козак з мушкетом. Але обидва ті проєкти не зустріли апробати.

З приводу тої наради проф. М. Грушевський подав в

„Народній Волі” з листопада 1917 року цікаву статтю про питання українського герба.*

М. Грушевський писав таке: „... Передусім зазначу, що всі присутні піддержали ту гадку, що „казьонний” герб Києва — архистратиг (герб Київського воєводства за польських часів і герб Київської губернії — за російських часів) не може вважатись українським гербом, бо ніякої української традиції за ним не звісно...”

Тепер з погляду минулого півстоліття не хочеться вірити, щоб такий учений історик, як М. Грушевський, не знав, що герб з Архистратигом Михаїлом мав свою українську традицію за славних часів Володимира Мономаха та що тої традиції навіть не перемогли ні поляки, ні москвини, бо того герба для Київської Землі не посміли змінити на своїх одно - чи дво - голових, білих чи чорних орлів, а тільки заставили малювати Архангела з мечем опущеним вниз на знак покори й примирення, а не з піднятим вгору на знак боротьби й непоборности, як це було на історичних зображеннях Мономахового герба.

Далі М. Грушевський пише: „З державних гербів України найближчий нам часом та традицією — герб Гетьманщини: козак з мушкетом, і дехто висловлювався за те, щоб цей герб без усяких змін узяти за герб нової України. Теж і інші, крім мене, були тої гадки, що цьому гербові належить дати перше й найважливіше місце між старими, традиційними символами української державности, але на знак нової України він не годиться. Відновлюючи нашу стару українську державність, ми не відновлюємо нашої гетьманщини, ми хочемо творити новий лад, нові державні і громадські форми і емблема того мусить бути нова, щоб не було підозріння в замислах відроджування старого...”

Так, відкидаючи національно-традиційні мотиви при рішенню питання про український державний герб, М. Грушевський боявся навіть „підозріння” відроджуван-

* Цитуємо за Т. Скотинським: „Український герб та прапор”, видання Т-ва „Просвіта”, Львів 1935, ст. 17-18.

ня чогось свого самобутнього, освяченого славою минулого.

Далі голова Української Центральної Ради пропонував низку своїх проєктів. Він писав: „Як найпростіше можна було б узяти за знак нової України золоті (жовті) звізди на синім тлі, по числу земель нової української республіки . . .”

(Тут зазначаємо, що закон Української Народньої Республіки з дня 2-го березня 1918 р. налічував 30 частин (країн, провінцій) України. Виходило б, що на проєктованому гербі мало б бути 30 зірок. — Прим. А. К.)

Але читаймо далі міркування М. Грушевського про його проєкти герба Української Держави: „. . . або золоті букви — „У” (Україна) чи „У. Н. Р.” (Українська Народня Республіка) на синім тлі, за взірцем герба Французької Республіки — „R. F.” Але геральдисти кажуть, що букви — це проти правил геральдики . . .”

„В таких разі я проєктував би як символ творчої мирної праці в новій Україні, її цивілізаційних завдань — золотий плуг на синім тлі, з тим, щоб цей знак нової України заняв центральне (осередне) місце в державнім гербі України (згадаю, що плуг у гербі має Ліберія, республіка негрів, визволених з неволі).”

„Навколо нього (над ним, півкругом, чи що) можна розмістити у трьох полях державні знаки старої України: знак старої київської держави Володимира Велико-го, герб Галицько-волинського королівства і герб Гетьманщини. Внизу у двох полях можна дати герби Києва і Львова, двох культурних центрів (осередків) старої України: київський лук і львівського льва, в його старій формі, як бачимо його на щиті того ж галицько-волинського їздця. На вершку цього гербового щита, коли б хотіли його чимось вінчати, можна би поставити одну емблему старих наших недовершених мрій — з печатки „Великого князівства Руського”, утвореного Гадяцькою унією 1657 року. Це голуб з оливною віткою, вісник національного замирення і спокою. Оливною галузюю можна б оточити й цей щит, замість якоїнебудь арматури, так як це має герб Португалії”.

„А коли б хотіли натомість поставити якихось щитосців, то замість якихнебудь інших фігур я рад би бачити символ трудящого народу, наприклад, жінку з серпом по одній стороні й робітника з молотом по другій”.

Як бачимо, в усіх цих проєктах не було бажання взяти за основу державного герба старовинні традиційні емблеми, що підкреслювали б самобутність нашої державности. Мало того, в них не було власної оригінально-творчої думки. Це були тільки позичання та взорування на чужі емблеми: американські зірки, французькі букви, португальську оливкову галузку, ліберіянський плуг і, нарешті, серп і молот у жінки та робітника, що дійсно могло викликати підозріння у замислах про „об'єднуючий характер нашої нової республіки”, яке то бажання висловив М. Грушевський в закінченні своєї статті.

Він там написав дослівно таке: „... Взагалі хотів би я в атрибутах нашого герба бачити якнайбільше підчеркнений культурний, творчий, об'єднуючий характер нашої нової республіки”.

Подібно, емблема, що по словах М. Грушевського, була б знаком „старих наших недовершених мрій” — голуб з оливною віткою, мала б сугерувати думку про Польську державу, що на основі Гадяцької унії мала б складатись з: Корони (Польщі), Литви й України зі спільним королем і спільним соймом.

Такі то емблеми проєктувались з боку прихильників „сучасности” на чолі з М. Грушевським, тоді, коли Україна щойно звільнилася з пазурів одного ворога — царської Москви, що стриміла „братньо об'єднувати” з собою Україну... Але всі ці проєкти скоро впали, бо не були прийняті, на славу й честь учасникам дотичних нарад законодавчих органів. Свідомим людям тяжко було згодитись з такими деталями, які пропонував М. Грушевський. Ставили питання — чому, наприклад, „плуг”, а не борона, яка все пригладжує, або поле широке, для всіх вільне і т. п.

Через чотири роки, в 1921-му році, коли нещасливо припинилась наша збройна визвольна боротьба, у Львові 25 серпня появилася „Будяк” — політично-сатиричний

ілюстрований журнал, число 13, в якому на сторінці 8, осміюючи характер ідей М. Грушевського, було поміщено його карикатуру. Зображено його на коні з булавою в руці, а на булаві п'ятираменна комуністична зізда. На шапці також красувалась така сама зізда. З сагайдака виглядав напис — „Борітеся, поборете!” А лише збоку рисунок тризуба, але на ньому також п'ятираменна зізда. Під карикатурою напис: „Михайло Грушевський — гетьман війська комуно-есерівського закордонського” . . . Так гостро редакція названого журналу осудила та розвінчала одного з колишніх внескодавців проєкту герба новітньої Української Держави.

Але повернімось до наради, скликаної Генеральним Секретаріатом Освіти в листопаді 1917 року в справі проєктування державного герба відродженої Української Держави. Після невдачі з внесками проєктів, обґрунтованих, мовляв, потребами „сучасности”, запанувала думка за історичними мотивами і традиційними емблемами.

Отже, одні внескодавці настоювали на герб Галицько-Волинського Королівства, бо „Лев” вже був знаний, як українська національна відзнака. Другі обстоювали герб Козацько-Запорозької й Гетьманської держави — лицаря з мушкетом. Треті пригадували герб Київщини, що безперервно від Володимира Мономаха охороняв Землю Київську — Архистратига Михаїла. А були й такі учасники наради, що проєктували й обстоювали герб Гетьмана Івана Мазепи — як герб Української новітньої Держави.

На тлі тих проєктів, дебатів і дискусій виникали недогоди. Бо коли б було прийнято за герб новітньої Української Держави якийсь з названих історичних гербів, то тим була б репрезентована лише якась одна частина української території з її історичним значенням.

Та прийшла спасенна думка — прийняти за герб України найстарший гербовий знак — герб Великокняжої Української Держави за Володимира Великого і його перших нащадків — Ярослава Мудрого й інших, коли Українська Держава була могутня, славна й собор-

на. Це був наш старовинний тризуб. (На жаль, не мав я щастя знайти документального доказу, кому саме належав цей благодатний внесок).

А в той час справа установаження герба нашої держави ставала пекуча й спішна. Події розвивались швидко. На Україну вже наступала з війною большевицька Москва. Ті події заставили Українську Центральну Раду, досі наставлену вельми миролюбно до „вільної” Москви, проголосити незалежність України Універсалом 22 січня 1918 року.

Але ще за чотири дні перед оголошенням того універсалу стався ось який факт: 18-го січня того ж року Виконавчий Комітет Української Центральної Ради, так звана — Мала Рада, на пропозицію Міністра Морських Справ Дмитра Антоновича, затвердила проєкт українського морського прапора, виробленого Українською Морською Радою. Прапор виглядав так: полотнище складалося „з двох смуг — вгорі жовта, внизу синя, на синій — золотий знак Св. Володимира — тризуб з хрестом угорі”.* **

Проф. Дм. Антонович на своїх лекціях з „Історії мистецтва” в Українському Вільному Університеті в Празі, говорячи про науку геральдики, подав деякі факти, що про них також написав історик Дм. Дорошенко, колишній член Української Центральної Ради та Міністер Закордонних Справ (за Гетьмана), у своїй, згаданій нижче, „Історії України”, а саме:

Комісія Виконавчого Комітету Центральної Ради — Мала Рада — нізащо не хотіла допустити цей проєкт на збори Ради, вимагаючи, щоб хреста — викинути. Однак Морська Рада уперто стояла на своєму, заявляючи, що без хреста на тризубі моряки не вийдуть в море. Комісія

* Капітальна праця проф. Дм. Дорошенка: „Історія України 1917-23”, стор. 384. Ужгород 1932.

** Проф. інж. С. Нагай — „Ще про український герб та прапор” в „Українському Літописі” ч. 2, стор. 21-24. Авгсбург 1947 р.

мусіла уступити і на пленумі Ради Дм. Антоновичеві вдалося той проєкт провести на затвердження.

Так здійснився урядовий акт 18-го січня 1918 р., який треба вважати за первісний закон, що встановив на морському прапорі гербовий знак Української Держави у формі тризуба з хрестом, а при тому й барви прапора, що відповідали приписам геральдики: зверху — жовта, бо це означало головну частину герба — золотий тризуб, а нижня — синя, бо це було тло, зверх якого при рисунку герба накладається тризуб.

А через півтора місяця, 1 березня 1918 року видано було другий закон Центральної Ради, про який цитуємо за текстом згаданої „Історії України” проф. Дм. Дорошенка, стор. 331:

„Тоді ж (1. 3. 18) було ухвалено й герб Української Народньої Республіки, за який було прийнято родовий знак династії Князя Володимира Святого т. зв. тризуб, який бачимо на монетах Володимира, Ярослава та інших великих Київських князів”.

В історичних матеріялах, якими користуємось, нема дослівної вказівки, чи той тризуб, ухвалений 1 березня 1918 р., мав хрест чи ні. Але точно зазначено, що то був знак „Володимира Святого, та що був він на монетах Ярослава”. Тому логічно треба думати на підставі вже доведеної правди в попередній главі нашої розвідки, що то мав би бути той тризуб, який вживався за Князя Володимира Великого після його охрещення, то є з хрестом, і який — тільки з хрестом — надibuємо теж і на монетах князя Ярослава Мудрого. Але в революційні часи логіка не завжди має своє, належне їй, місце . . .

Третім державним законом про тризуб був закон Центральної Ради з дня 22 березня 1918 року, яким було тільки затверджено рисунок тризуба як державного герба України, проєкт якого то рисунка виконав мистець В. Кричевський. Тризуб було зображено без хреста на ньому. Дослідник старовинних українських монет, нумізмат Олексій Орешників у праці „Грошові знаки домонгольської Русі” наводить одне чітке зображення тризуба на монеті Св. Володимира, на якому середній зуб заверше-

но хрестом, що вказує, що цю монету карбовано після прийняття християнства. Він доказує, що якраз цей тризуб, найкращий рисунок між усіма іншими, було скопійовано на рисунку, що його затвердила Центральна Рада, але при недокладному скопійованні не нарисовано хреста. Бож закон той видавався за революційних подій, що розвивалися під впливом соціалістичних ідей більшості членів УЦРади, в яких значення хреста не було „в моді”.*

З точки погляду законів геральдики рисунок тризуба, затверджений Центральною Радою 22 березня 1918 року, не був властивим гербом, — хоч його так хибно названо. Бож згаданим законом не означено його барв і не вміщено на гербовому щиті, а крім того, — не встановлено його одностайного вигляду та рисовано відмінно на т. зв. великому й малому державному „гербі”, на банкнотах, на державних поштових марках, військових відзнаках тощо.**

При цій нагоді треба, на жаль, признати, що в зображенні тризуба, встановленого Центральною Радою, який вживався спочатку і за Гетьманської Влади, доки не було урядової зміни, а після Гетьманату за Директорії УНР — панувала велика сваволя. Наука ж геральдики не допускає, щоб були різні форми герба, а визнає тільки одне єдине зображення того знаку, коли він є державним.

Одне тільки було загальне й спільне для всіх тризубів У. Н. Р. — це те, що на них не було хреста. Бо за часів Центральної Ради визнати державний герб з хрестом було дуже трудно, як показав вже факт з законом із 18 січня 1918 р. про морський прапор. Знамено хреста

* Відомості про досліді О. Орешникова подано за працею відомого геральдика, д-ра Романа О. Климкевича: „Християнська символіка державних інсигній України” в календарі „Провидіння” за 1958 р.

** За д-ром Р. О. Климкевичем: „Цікаве з української геральдики” — „Ми і Світ” ч. 27, липень 1956 р.

на тризубі тоді, — в час переваги соціалістичних ідей і поглядів провідних чинників УНР, було „не в моді”. Вже саме прийняття зображення тризуба в його поганській формі без хреста було компромісом того часу для умів і настроїв тодішньої більшості членів Центральної Ради. До того ж — закони вироблялись в неспокійній

Павло Скоропадський

атмосфері, без докладного науково-історичного обґрунтування і без огляду на міжнародні правила геральдики.

За часів Української Держави за Гетьмана Павла Скоропадського було вироблено в Морському Міністерстві й затверджено дня 16 липня 1918 року Гетьманом закон про прапор Української Военної Фльоти. Той закон, який був властиво підтвердженням першого закону, що його було видано Центральною Радою в справі морського прапора про тризуб з хрестом, було офіційно датовано днем 18 липня 1918 року під ч. 192/44, а звучав він так:

„Ясновельможний Пан Гетьман в присутности Своїй у місті Києві 16 липня зіволов затвердити малюнок Військового прапора по прикладеному описанню. Оголошуючи про це притисую на Військових суднах підняти цей прапор, являючийся однині емблемою нашої Держави”.

Далі слідувало — „Описання Військового Прапора Української Держави”, який був білий з рівним синім хрестом, що ділив полотнище на чотири рівні частини — три білі, а четверта — верхня при крижі (держаку) була національним прапором держави — з блакитної і жовтої горизонтальних смуг, „в центрі якого міститься золота печатка Св. Володимира з хрестом” . . .

До закону додано в барвах намальований прапор з золотим тризубом з хрестом на ньому. Закон оголошено наказом по морському відомству за підписом Морського Міністра, Генерального Бунчужного Рогози.*

Подібний же був прапор Морського Міністра з тим додатком, що по середині синього хреста містився білий квадрат, на якому було зображено синій якір.

* Позиці дані подаємо за джерелами, які використовуємо й в дальшому викладі: С. Шрамченко, капітан-лейтенант фльоти: „Піднесення українського прапора в Чорноморській фльоті”, за журналом „За Державність”, збірник ч. 2, стор. 96-97 і 124, Каліш 1930 р. та того ж автора: „День свята Української Державної Фльоти” з „Літопису Червоної Калини” ч. 6, ст. 13-15, Львів 1933 р.

Так було збережено традицію, що походить не лише від тризуба Св. Володимира, а й від того хреста, який був на запорозьких прапорах, під якими вони плавали на своїх відчайдушних чайках по Чорному морю.

П'ятий закон — акт виданий українським урядом в тій же справі, має особливо важливе — провідне, оснєвне значення, — бо він відповідав вимогам міжнародної традиції. Це був закон оголошений наказом по Морському Відомству 17 вересня 1918 року про прапор посла й посланника Української Держави. Подасмо короткий опис тих прапорів, пропускаючи деталі про розміри і т. п., що не є кінечним для нашої теми.

Прапор посла Української Держави — національний прапор, в середині його міститься біле коло, обведене вузькою золотою смугою. По середині кола міститься золота печатка Св. Володимира — тризуб з хрестом.

Прапор посла Української Держави

Прапор посланників Української Держави — національний прапор, в лівому верхньому кріжі якого на білому полі міститься золота печатка Великого Князя Володимира Святославича — тризуб з хрестом.

Як видно з цих законних норм, всі герби на прапорах посла, посланників, морського міністра не є індивідуальні, бо всі однакові, спільні, тобто є державними гербами. Особливо звертає на себе увагу те, що на прапорах, які мають рспрезентувати Українську Державу за кордоном в особах її послів та посланників, закон виразно і точно означив рисунок нашого герба: тризуб з хрестом.*

Цей закон не було змінено наступною владою України — Директорією УНР. Отже, він залишився в силі і донині. Його значення, повторюємо, є тим важливе, що його встановлення відповідає міжнароднім традиціям.

Авторитетний знавець справи і співтворець вироблення того закону, капітан-лейтенант С. Шрамченко пояснює, що „в справі державного прапора по всіх державах світу єдиним міродайним чинником є морське відомство, яке виробляє рисунки цих прапорів”. Як член Комісії в році 1918-му та голова Комісії в рр. 1919-1920, що виробляла проекти законів в тій справі, він, згадуючи про ту свою участь в історично-державній праці, твердить, що в ту Комісію в Українській Державі в рр. 1918-1920 крім морських старшин входили від Військового Міністерства два представники і по одному представникові від Міністерств: Закордонних справ, Торгу й Промисловости, Шляхів, Фінансів, Пошт і Телеграфів та ін.**

З того видно, що закон із 17 вересня 1918 р. був обов'язуючим для всіх державних установ тодішньої Української Держави за Гетьманату й потім, бож не було його змінено якимсь новим законним актом.

За часів нсвітньої Гетьманщини було відновлено ще

* С. Шрамченко: „Закон про державну українську фльоту та його виконавці”, за журналом „За Державність”, збірник ч. 5, Каліш 1935 р. Видання Українського Воєнно-Історичного Т-ва.

** Про це взято з публікації С. Шрамченка: „Морська термінологія та суходільна психіка” в „Новому Шляху”, Вісник, 5 липня 1957 р., ч. 53, стор. 2.

одну стару козацьку традицію — крім державного герба заіснував і герб Гетьмана Павла Скоропадського. В календарі „Неділя”, виданому у Львові за 1930 рік, на сторінці 97-ій поміщено зменшене кліше з власноручно написаного Гетьманом заповіту, ствердженого його гербовою печаткою. Посередині зображено щит, а на ньому тризуб з хрестом, по боках щита букви „П. С.” На щиті зліва — козак, а справа — герб роду Скоропадських — три зв’язаних стріли. З-поза щита по обох боках виходять по одній булаві, а внизу — шаблі і ще якась зброя, яку на кліше відбито нечітко.

Після повалення Гетьманської влади було видано шостий державний акт, в якому згадується про наш державний герб. Видано його було Директорією УНР. Цитуємо його повністю:

„Наказ по морському Відомству 3. січня 1919 р. м. Київ, чис. 10/1. (По Морському Генеральному Штабу).

Наказую лічити прапором Военної Фльоти Української Народньої Республіки Прапор, затверджений 18-го липня 1918 року. Зазначений прапор негайно підняти на усіх военных кораблях і інституціях, відповідно до ухвали прийнятої Директорією.

*Головний Отаман Військ і Фльоти Української Народньої Республіки Петлюра. Морський Міністр Старший Лейтенант Фльоти М. Білінський”.**

Отже, Головний Отаман Симон Петлюра офіційно підтвердив закон з дня 18 липня 1918 року, що його було видано за Гетьмана Павла Скоропадського і що його ми цитували як четвертий закон, в якому було описано тризуба з хрестом.

Та найцікавішим є сьомий офіційний документ — закон про український военний прапор, в якому сказано точно і про герб — тризуб, який має бути на тім прапорі. Затверджено той закон Директорією У. Н. Р. дня 25-го

* С. Шрамченко: „День свята Української Державної Фльоти”, див. „Літопис Червоної Калини” за 1933 р., ч. 6, стор. 13-15.

Симон Петлюра

січня 1919 року під чис. 79 арт. 5 і поміщено в „Віснику Державних Законів У. Н. Р.», випуск 5-тий.

Пропускаючи деталі опису українського воєнного прапора, подані в тому законі, зупиняємось на тих точках, що безпосередньо стосуються нашої теми; робимо виписки зі статті 1284 „Своду Воєнно-Морських Постанов”:

„... Воєнний прапор — білий з синім хрестом, який ділить прапор на чотири рівні частини... В крижі ж, відступивши на 1/3 ширини хреста від його боків міститься гюйс: національний прапор держави (складений з синьої і жовтої горизонтальних смуг), в центрі якого міститься золотий тризуб з хрестом, такої ж ширини, як хрест і в 1/2 рази вищий своєї ширини... Шанується, як стяг в полку, і всі служачі на кораблі мусять охороняти цей прапор до останньої краплі крові, як прапор Української Держави...”

Отже, маємо ще другий закон з часів Директорії після повалення Гетьманату, який то закон в описі три-

зуба є ідентичний з законом Гетьмана з дня 17 вересня 1918 р.*

З цих кількох фактів (чотирьох останніх законів), за приписами геральдики маємо підтвердження, що в них є мова про український державний герб, який вживати мають не тільки послы, посланники та всі вищі державні уряди, і не тільки воєнна фльота, але взагалі українське військо (закон Директорії УНР з 25-го січня 1919 р. говорить про „воєнний прапор”).

Можна лише сумніватись, чи останні закони з 1919 року, підписані Головним Отаманом С. Петлюрою, були широко опубліковані? Це ж бо були дні лихоліття та тяжких обставин нерівної збройної боротьби армії УНР з червоною Москвою. Тому — мабуть — ці закони були мало відомі для загалу, а зокрема для нашого воєцтва. Тому ще й досі не скрізь вживають нашого герба — тризуба з хрестом, а навіть часто проти нього „протестують” . . .

**

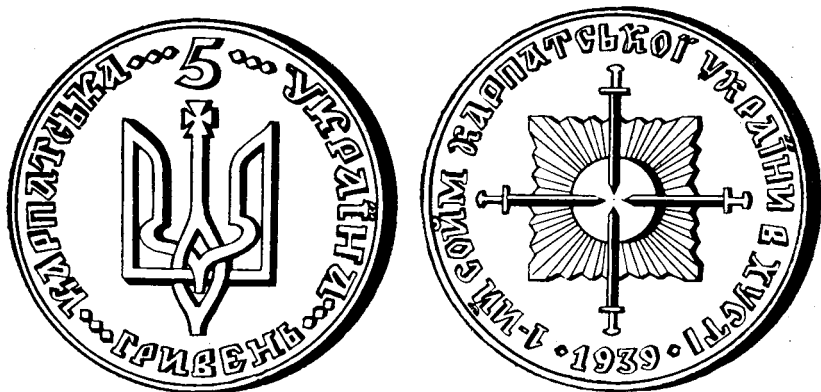
Для повноти переліку законів про наш герб-тризуб подамо ще відомості з новіших часів, про закон Союму Карпатської України, що є вже восьмим актом з переліку документації про герб Української Держави новітніх часів.

Коли в 1939 р. постала самостійна держава — Карпатська Україна, то її Союм законом 15 березня 1939 р. чис. 1, арт. 6 ухвалив, що „Державним гербом Карпатської України є дотеперішній красвий герб — медвідь у лівім червонім полі й чотири сині та жовті смуги в правому півколі, і ТРИЗУБ св. Володимира Великого з хре-

* Згідність витязу з оригіналу цього закону, з якого ми зробили відповідні виписки, ствердив капітан-лейтенант Української Державної Фльоти, Святослав Шрамченко, кол. Голова Міжвідомственої Комісії при Морському Міністерстві. Див. „Український Визвольний Прапор” у часописі „Свобода” з 12 грудня 1952 р.

стом на середньому зубі". (Підкреслення в оригіналі — примітка А. К.)*

Так, отже, маємо восьмий закон з постановою про тризуб з хрестом, як державний герб відродженої України. Правда, цей закон зобов'язує горожан цієї невеликої, але славетної, героїської Української Держави в Карпатах. Однак представники її Союму видали цей закон не тільки із-за християнської традиції української нації, але й в душі законів, виданих владами Української Соборної Держави в 1918-1919 рр., як також із думкою, що Карпатська Україна має стати частиною Соборної Української Держави.

Проект монети (5 гривень) Карпатської України

Коли ми тепер критично розглянемо всі законні приписи, з яких ні один не касував, ані не змінював якогось попереднього закону, а які не були уніфіковані за всіма правилами геральдики в одному законі, то мимоволі розуміємо, чому відносно їх дотримання поставали розбіжності. Сталося це тому, що згадані законні приписи

* *Виписку з тексту закону подано з протоколу 3-го засідання Союму Карпатської України в Хусті з 15 березня 1939 р. Д-р Ст. Росоха, заступник голови Союму: „Сойм Карпатської України”, стор. 79-81. Вінніпег 1949.*

видавалися за неспокійних часів нашої боротьби, — зовнішньої проти Москви та внутрішньої між різними групами нашого громадянства.

Але так чи інакше — закони, видані нашими державними владами в Україні, залишаються для нас у повній правній силі. Ніяка українська установа на еміграції не є компетентна їх змінити.

В час наближення всеукраїнського тисячолітнього ювілею охрещення України найважливішою проблемою у зв'язку з нашим державним гербом, установленим Св. Великим Князем Володимиром, є питання його зображення у теперішній нашій практиці.

Тільки другий і третій закони Центральної Ради з березня 1918 року нічого не згадують про хрест на тризубі. Зате дальші, наступні закони, за Гетьмана Павла Скоропадського й за Голови Директорії УНР Симона Петлюри, від 19 липня 1918 року і до 25 січня 1919 р., незмінно встановлювали зображення тризуба з хрестом. Особливо знаменними документами були закони, підписані згаданими двома державними мужами, так протилежно різними у своїх політичних світоглядах. Однак, свідомі своєї відповідальності перед Богом, перед історією України та перед майбутнім свого народу, обидва вони затвердили своїми підписами правду, що гербом України має бути встановлений Св. Володимиром тризуб з хрестом.

Отже, правосвідомість нашого громадянства кличе глибоко над цим застановитись і, згадуючи тисячоліття охрещення України, всім одностайно признати, що в нашій практиці мусимо вживати як наш національно-державний герб — тризуб з хрестом.

ІСТОРИЧНІ ТА ІДЕЙНО - ХРИСТІЯНСЬКІ МОТИВИ ЗОБРАЖЕННЯ ТРИЗУБА З ХРЕСТОМ

За вживання українського державного герба Св. Володимира, тризуба з хрестом, промовляє не тільки більшість останніх формальних законних постанов, виданих в час нашої самостійної держави на Рідних Землях. До того мають нас спонукати, а „Савлів” склонити, щоб перемінилися у „Павлів” — ще й історичні та ідейно-християнські мотиви.

Із Старого Заповіту знаємо, що колись Давид ішов боротися з Голіатом. Голіят був одягнений у залізо, весь опанцирений і з мечем та списом. Давид же мав у руках тільки палицю та пращу і, дивлячись на Голіята, сказав: „Ти наступасш на мене з мечем, списом та щитом, а я іду на тебе в ім'я Господа”. І Давид переміг.

Римський імператор Константин Великий, не мавши абсолютної певности щодо висліду битви проти Максентія, просив Бога про поміч і благав про якесь знамено. Нараз перед заходом сонця побачив на небі сяючий хрест і над ним слова із зірок: „Цим переможеш!” А у сні йому з'явився Христос і повелів йому зробити прапор із хресним знаменом. Константин послухав, і його війська під тим знаком хреста перемогли.

Авраам Лінкольн, великий президент Америки, казав: „Тільки ті народи щасливі, що їх володарем є Бог”.

Французький філософ світової слави Руссо спостеріг, що *„ніколи не була заснована будь-яка держава, коли вона не була побудована на релігії, як на фундаменті”*.

Дуже промовляючі мотиви за вживання хреста на нашому гербі знаходимо в працях д-ра Р. Климкевича, знавця науки геральдики, в його двох окремих розвід-

ках: „Християнська символіка українського родового знаківництва” та „Християнська символіка державних інсигній України”. Головніші думки з тих праць тут коротко подамо.

Інсигнії (знаки влади) по своїй суті є відзнаками, що символізують могутність і достойність. Тому, самозрозуміло, що численні держави християнського Заходу користувалися та користуються християнською символікою для висловлення тих своїх високих прикмет. Найчастіше вона виступає на державних прапорах, гербах і печатках у зображенню хреста, бо згідно з християнським світоглядом ніщо не може краще висловити могутності, як хрест — знак найбільшої перемоги в історії людства, а саме перемоги вічного життя над смертю, і ніщо не в силі краще виявити достоїнства держави, як цей знак, що виявляє повсякчасну готовість, освяченої християнським духом, держави: служити своїм високим цілям.

Україна належить до християнського Заходу не тільки, як тисячолітня християнська держава і одна з найстарших країн Європи, але передусім, як передмур'я християнства, як його оборонець і його рівноапостольний носій на просторах Східньої Європи. Ця минувшина і це завдання українського народу мусіли позначитися на найвищих інсигніях його державности, а в першу чергу на нашому державному гербі.

На Заході появилася християнська символіка в наслідок Хрестоносних Походів, а опісля в наслідок церковних надань. В Україні ж появилася вона як виразник прийняття християнства назаранці Київської Держави за Св. Володимира Великого, а за доби Козацько-Гетьманської — як виразник збройної боротьби в обороні християнства.

А згадаймо ще й про те, що це ж на наших Київських горах Св. Андрій Первозваний поставив хрест і прорік, що тут засіє благодать Божа. Невже ж той символ благодаті Божої ми можемо знехтувати і не вживати на нашому українському державному гербі хреста, про що маємо і кілька наших державних законів, які позитивно

вказують на цей обов'язок?! Та ще тепер — перед тисячолітнім ювілеєм охрещення України!

Тому справа вживання хреста є справою християнського наставлення провідної української верстви, не лише церковної, але й світської.

Нагадаймо ще раз те, що на протязі трьох століть, від X-го до XIII-го, на переважаючій більшості знамен Київських Великих Князів і Галицько-Волинських Королів вживався хрест, злучений з тризубом, або іноді з двозубом. Отже, наш державний герб — тризуб завершений хрестом — є виявом традиції староукраїнського знаківництва. Він виявляє духовість нашої давньої християнської нації. Він притаманний нам уже тисячу років — від Св. Володимира Великого, що охрестив Україну.

ПРО ЕМБЛЕМИ - ТРИЗУБИ БЕЗ ХРЕСТА

В часі, коли українське суспільство наближається у вільному світі до відзначення великого ювілею 1000-річчя охрещення України, ми вважали за доцільне згадати серед тем, що зв'язані з ювілеєм, праісторію знамена тризуба, яке то знамено за часів Св. Володимира Великого стало українським державним гербом, а від 988-го року було оздоблене хрестом. Цей герб був відновлений більшістю, передусім останніх, законів новітньої Української Держави в 1918-1919 роках. Отже, тризуб з хрестом на ньому є символом нашої християнської держави. Про це ми повинні знати і цей символ повинні шанувати.

Тризуб, зображений без хреста, як то було за давніх дохристиянських, поганських часів, є чужий для нашої християнської національної правосвідомості; він є чужим символом.

Ми згадували на початку нашої розвідки, що тризуб без хреста — це поганська відзнака; вона ще й тепер є гербом азійської держави Камбоджі. Тут подамо кілька прикладів вживання тризуба без хреста іншими чужинцями.

Російські (московські) скавти в своєму журналі „Разведчик“, що виходить на еміграції, в 1956 році помістили крайові герби своїх організацій, а між ними тризуб без хреста.

Такий же тризуб без хреста є нагрудною відзнакою членів найміцнішої політичної організації серед московської (російської) еміграції, „Національно-Трудового Союзу“ (НТС), якого члени в російському громадському житті звуться ще „солідарістами“. Члени НТС вважають Україну — Малоросією та невід'ємною частиною Росії, а наших князів уважають князями „російськими“. Щоб уявити собі, який глум криється в цьому факті вживан-

ня москвинами відзнаки тризуба без хреста, подамо наступні інформації про діяльність НТС за часів Другої світової війни, на підставі такі московських джерел.

Російське „Братство Св. Георгія для національно-патріотического просвещенія” у своїй брошурці „Дело парашутистов — дело НТС” на стор. 1 подає, що НТС з самого початку свого існування є советською провокаційною організацією. А на стор. 2-ій — що „солідаристи з НТС”, захопивши фактично ключеві позиції в апараті німецької східньої політики, почали заходи у створенні німцями на сході суто російської адміністрації, ввімкнувши до неї комуністів, і . . . винищували справжніх антикомуністів. Далі названий орган російської антикомуністичної організації продовжує інформувати, що „солідаристи” повністю захопили в свої руки також провід „Російської Освободительной Армії” (РОА). Вони наповнили РОА своїми пропагандистами і протиснулися на провідні становища та довели РОА під криваву большевицьку розправу . . .

Автор сьогоднішньої розвідки особисто бачив у таборі ДП в м. Фюссені кількох москвинів, колишніх вояків ген. Власова, які носили на грудях відзнаку НТС — тризуб без хреста, прикріплений на щитку з російського царського трьохкольору.

Із звітів голови Анти-Большевицького Бльоку Народів, Ярослава Стецька, про конгрес антикомуністичних організацій Азії в Сайгоні (В'єтнам) і в Тайпєй довідуємось, що там прибули члени НТС і хотіли репрезентувати український визвольний рух. Але Яр. Стецько розкрив їхнє юдине обличчя і хоч ті „НТС”-івці мали на грудях відзнаки з тризубами, але без хрестів, та писемні уповноваження за підписами фіктивного „Українського Визвольного Руху” й від азербайджанської та вірменської еміграцій, організатори конгресу позбавили їх права голосу!

Ще прикріше насміялись над тризубом без хреста поляки. Маємо на увазі металеву військову відзнаку польської армії — 28-го батальйону 2-го лодзького полку піхоти — з часу боїв поляків з українцями над річ-

ИЗДАНИЕ
РУССКАГО ВОЕННО-НАУЧНАГО ИНСТИТУТА
и
ВОЕННЫХЪ СЕКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНО-ТРУДОВОГО
СОЮЗА НОВАГО ПОКОЛѢНІЯ.

За Россію!

Бѣлградъ.
1939.

Видання НТС з відзнакою, тризубом без хреста

ками Стоходом і Горинею на Волині в 1918-19 рр. Тоді то Українська Армія подалася на терен східньої України і там в „чотирикутнику смерті” вигинула на радість полякам, румунам, мадярам і большевикам. „На честь” тієї „перемоги” поляки видали ту відзнаку, яка представляє польського орла з короною на голові, а він тримає під собою в пазурах правої ноги тодішній герб УНР — тризуб без хреста, і в пазурах лівій — герб СССР, серп і молот...*

При цій нагоді варто згадати, що поляки в той час, коли так насміялись і зневажали герб У. Н. Р. (тризуб без хреста), самі розвинули широку дискусію в своїх часописах в обороні хреста на короні польського орла. З цієї дискусії вийшло дещо дуже цікаве, а саме, що польська масонерія постаралась про те, щоб усунути хрест з корони. З того приводу Архієпископ Іван Бучко

* Відбитка із світлини цієї відзнаки, див. „Батьківщина” ч. 18-19, 29 червня 1957 р. Торонто.

Відзнака 28-го батальйону
2-го лодзького полку
польської армії (1918-1919)

написав: „Я не маю сумніву, що також всесвітня масо-нерія вплинула на наш національний провід, щоб усунути хрест з тризуба”.*

Та нема де діти правди. Символічні слова В. Винниченка, прем'єра в уряді Центральної Ради — „Будуємо державу без попа і кадила” були основним нерелігійним тлом ідеї, на якій провадилась державна праця відродженої України. Тому то і два закони про державний герб України, видані за Центральної Ради 1-го і 22-го березня 1918 р., не згадували нічого про хрест на тризубі. Трохи згодом законними приписами Гетьмана України, П. Скоропадського, а потім голови Директорії УНР, С. Петлюри, хрест був доданий до нашого державного герба. Але братовбивча внутрішня боротьба за владу і міжпартійний розбрат не дали можливості вкорінитися загальній практиці вживання тризуба з хрестом.

* *Із листа ВПреоєв. Архисп. Івана Бучка до мгр-а О. Губчака, ч. 5698/Ос. з 15 грудня 1954 р., опублікованого в „Нашій Державі” 1955 р.*

Після прогнання визвольної збройної боротьби ми опинилися в розсіянні на еміграції, з дальшою внутрішньою групувою незгодою. А перебуваючи на чужині, — не всі наші люди мали можливість пізнати правду про історію нашого герба, зокрема про останні в тій справі закони. На цьому тлі в поглядах про законність зображення нашого герба — тризуба з хрестом не встановилось почуття обов'язку дотримуватись правопорядку. А одностайність в узнанні хреста на тризубі дуже потрібна, особливо нині, в час лютої боротьби проти атеїстичної і анархічної ідеології московського і — взагалі — всякого безбожного комунізму, що нищить духову культуру християнського світу, а зокрема старається знищити наш український християнський світогляд козацької нації, яка завжди була оборонцем віри Христової. Тут, нижче, подам декілька прикрих фактів заперечування законности і правосильности, як теж і ідейної основи вживання Володимирового герба — тризуба з хрестом, — як нашого національно-державного герба. До деяких фактів подам відповідні вияснення.

1) В 1946 році в таборі ДП в Діллінгені в Баварії трапились такі два випадки. Коли в залі того табору перед академією для вшанування пам'яті Симона Петлюри було вміщено художньо виконаного тризуба з хрестом, то „хтось” перед академією замалював хрест. Коли ж його потім було відновлено (знову відрисовано), то в час II-го З'їзду Центрального Представництва Української Еміграції знову „хтось” того хреста над тризубом замазав. В такому вигляді той тризуб потрапив до преси при звітах про З'їзд, зокрема до ілюстрованого тижневика „Пу-Гу!”

2) Одне політичне українське угруповання, згідно з його статутом, артикул 12-тий, запроєктувало таку свою емблему: „Червоний диск... на диску масивний золотий тризуб (без хреста — прим. А. К.) на схрещенні ме-

ча, Серпа і Молота” (великі літери С і М в оригіналі — примітка А. К.)*

3) У далекому Парагваю, в столиці Асунсіон, в невеликій, здавалось, добірній українській громаді 17-го березня 1957 р. заіснували такі інциденти:

Голова управи філії „Просвіти” не дозволив вивісити на врочистій академії, присвяченій пам’яті героїв Карпатської Січі, рисунок крайового й державного герба Карпатської України з зображенням тризуба з хрестом, мотивуючи тим, що такий герб „не є державним гербом”.

На надзвичайних зборах філії „Просвіти”, що відбулися безпосередньо після тієї врочистости, той же голова зрікся бути делегатом до управи крайової громадської організації в Парагваю, „Українського Осередку”, на знак протесту проти того, що та установа (У. О.) на своїй печатці має зображення тризуба з хрестом, вважаючи, що це є „незаконна зміна форми герба, встановленого Українською Центральною Радою в Києві”. Голова ж Ревізійної Комісії „Просвіти”, він же теж голова Братства УАПЦеркви в Парагваю, підтримуючи внесок голови управи „Просвіти”, закликав боротись проти тризуба з хрестом і обстоювати зображення тризуба без хреста „до кінця і, як прийдеться, то й на ножі!”

Тому централю „Просвіти” в Парагваю розв’язала відділ молодечої організації С. У. М., який офіційно був зареєстрований як частина „Просвіти”, бо С. У. М., мовляв, „займається політикою” і навіть вживає печатку з зображенням монограми, що нагадує рисунок тризуба.**

* Стаття „Півбольшевики” в „Українському Робітнику” ч. 45-46, Торонто 1949 р. та „Шлях Перемоги” ч. 49, Мюнхен 1957 р.

** Повищі прикрі факти з українського життя в Парагваю подаю як їх учасник і свідок. Я був секретарем „Українського Осередку” в Асунсіоні. Ці факти були й причиною, що від того часу (1957 р.) я постановив збирати матеріяли про наш державний герб і закони про нього. Так я написав цю розвідку, що є результатом моїх старань на протязі 24 років. — А. К.

4) Діставали ми зауваження, і то від поважних осіб з нашого суспільства, — що недоцільно підносити питання про зображення тризуба з хрестом, бо, мовляв, уже „встановився звичай” вживати тризуб без хреста. Тому, коли тепер порушити це питання, то постане розбіжність різних поглядів серед громадянства на цю справу. Мало того, коли буде видано цю розвідку про тризуб з хрестом, то тоді може прийти до поважного удару з рецензією на цю працю. А в наслідок того поставнуть труднощі фінансового характеру при її продажу. Отже, мовляв, є ризико братись за видання цієї розвідки.

Таке „обережне” відношення до питання про законне зображення нашого державного герба можна пояснити: або байдужністю авторів таких закидів та браком їхнього знання про закони, видані в цій справі, або упадком християнської ідейности, або . . . через поступову згоду й підлеглість духа чужим, ворожим до християнства впливам.

Прикро бачити, що такі особи, які мали б провадити наше суспільство в дусі поступу до правопорядку й поглиблення християнської ідеї, — вони, навпаки, рішають краще „йти за масою” і підтримувати її хибні звички. Для них велична молитва „Хресту Твоєму поклоняємось, Владико!” не промовляє до душі . . .

А втім, в цей час, тризуб без хреста, як своє знамено, вживає нова, нехристиянська, так звана „Рідна Українська Віра” (РУВ) і таким зображенням прикрашує свої видання. Зокрема, тризуб без хреста поміщують на першій сторінці обкладинки їхнього органу „Нові Скрижалі” під редакцією „Внука Дажбога Рідної Віри, д-ра Мирослава Шкавритка”.*

Отже, як бачимо, в справі вживання тризуба — без хреста — нема різниці між деякими вірними українських християнських церков з одного боку, та ініціаторами й проповідниками нової нехристиянської віри — з другого боку!

* „Нові Скрижалі” ч. 2-55 за квітень-червень 1980 р. Вінніпег.

Відносно ж перестороги, щоб ми не спричинились до розбіжності в поглядах на вживання тризуба з хрестом, чи без хреста, то уникнути того не є в наших силах, бо поділ серед людства на тих, що шанують це святе для нас знамено, і на тих, що його не хочуть шанувати, існуватиме аж до другого приходу Господа нашого Ісуса Христа . . .

Що ж до питання про фінансову небезпеку при продажу нашої праці, то на це відповідало коротко: цю розвідку ми написали і видали не для комерційного заробітку, а для ідейної цілі.

5) Деякі українці, противники хреста на тризубі, висувають таку критику: вони кажуть, що хоч закони про тризуб з хрестом були видані — і за Гетьмана, і за Петлюри, проте, коли постане нова Українська Держава, то її горожанами будуть не тільки українці християнського віровизнання, але й інші, наприклад жиди юдейського віровизнання, а на півдні татари та інші магометани, для яких християнська „емблема” не буде сприйємлива. „Тризуб же без хреста” — це, мовляв, „інакша справа . . .

Таку настанову — проти хреста на тризубі — вважаємо неслухною, бо вона подиктована надто крайньою толеранцією до меншин в нашій майбутній державі. Пригадаймо собі, що при голосуванні над проектом Четвертого Універсалу Української Центральної Ради про самостійність УНР (22 січня 1918 р.), із 48 членів Виконавчого Комітету УЦРади десять представників меншин подали свої голоси „ПРОТИ” або „СТРИМАЛИСЬ” від прийняття того закону. А все ж той закон став обов’язуючим і для всіх наших меншин. Подібно справа має бути вирішена відносно закону про наш державний герб і в майбутньому; закон буде стосуватися до всіх горожан України. Було б соромом і легководушністю зрікатись нашої християнської символіки — хреста на тризубі — в угоду визнавцям інших релігій.

Тут наведемо один приклад, як зокрема жиди розуміють обов’язкову силу правопорядку, в даному випадку

— дотримання законів про тризуб з хрестом:

Коли в Торонті в 1973 році перебував цирк з Москви, то проти советської пропаганди, що її з тим цирком поширювали москвини, вирішили запротестувати: Канадійський Жидівський Конгрес, Централя Жидівських Жінок і Організація Жидівських Жінок. Вони надрукували тисячі протестаційних летючок і розповсюджували їх там, де виступав советський цирк. У летючках подано інформації про всі ті злочини, що їх доконує комуністична Москва. А на чільній сторінці тієї летючки було поміщено з лівого боку жидівську шестираменну звізду, а з правого боку — **УКРАЇНСЬКИЙ ТРИЗУБ З ХРЕСТОМ**, як державний герб нації, яка є на чолі боротьби проти Москви. Отже, жиди на еміграції дали доказ, що вони знають та визнають закон про форму зображення нашого герба, в той час, коли серед українців, і то серед різних станів, маємо неприхильників чи незнавців наших державних інсигній.

6) Наведемо ще одне заперечення хреста на тризубі, але вже іншого характеру.

Ми зустрічали таких переконаних соціялістів, які твердили, що Симон Петлюра не міг підписати такого наказу, яким він підтвердив закон, виданий Гетьманом Скоропадським про тризуб з хрестом. Вони запевняли, що Головний Отаман і Голова Директорії У. Н. Р. Симон Петлюра був у першу чергу соціялістом, і що тризуб з хрестом — це була і є лише „гетьманська пропаганда”!

Спростовуємо таке твердження, бож наказ Головно-Отамана С. Петлюри з 3-го січня 1919 року був підписаний ним і Морським Міністром М. Білінським, і на підставі того наказу Директорія УНР, якої головою був С. Петлюра, видала додатковий закон 25 січня 1919 р. з підтвердженням рисунка герба — тризуба з хрестом, і це було опубліковано у „Віснику Державних Законів УНР”, випуск 5-тий, у 1284-тій статті „Своду Военно-Морських Постанов”.*

* Див. „Літопис Червоної Калини” ч. 6, Львів 1933 р.

Що ж до твердження про те, що Симон Петлюра „як соціаліст не міг підписати такого закону” про хрест на тризубі, що його раніше був видав Гетьман Павло Скоропадський, то звертаємо увагу на те, що С. Петлюра, як голова Українського Уряду, зрозумів свого часу, що на такому становищі він не може діяти *все в душі соціалістичної доктрини*, і тому виступив був із соціал-демократичної партії. Тут подаємо дослівну виписку з його дотичної заяви:

„До Центрального Комітету Української Соціал-Демократичної Партії.

... Виходячи з того, що сучасна ситуація для України надзвичайно складна і тяжка, я вважаю, що в даний момент всі сили творчі нашого краю повинні взяти участь в державній праці, не вважаю для себе можливим ухилитись від виконання своїх обов'язків, як син свого народу, перед Батьківщиною і буду, доки це можливо, стояти і працювати при державній праці. З огляду на це я тимчасово виходжу зі складу членів Української Соціалістичної Демократичної Партії. С. Петлюра. Випишка 11 листопада 1919 р.”

Але, на жаль, не всі соціалісти думали так, як С. Петлюра, а тому й дотепер, із-за браку державницької свідомості і почування правопорядку, вони негативно ставляться до законних приписів Директорії УНР.

7) Дістали ми ще інше, вже іронічного характеру, зауваження. Нас запитують: якщо державним гербом України було встановлено тризуб з хрестом, то чому ж на всіх поперових грошових банкнотах друковано тризуби без хреста?!

У відповідь подаємо наступну інформацію.

Ще за Української Центральної Ради, а саме 24 грудня 1917 року, було випущено *перші* українські паперові гроші в купонах по сто карбованців, — *надрукованих в Україні*. (Увага на підкреслення! — А. К.). На них таки було поміщено на чільній стороні аж два тризуби — один більший, другий менший і обидва ті тризуби були з хрестами. Така купюра (серія „АД 185”) в оригіналі зберігається в нумізматичній колекції Українського На-

цінального Музею ім. д-ра М. Сіминовича в Чикаго. Друга така купюра в оригіналі знаходиться у збірці Союзу Українських Філателістів у Нью-Йорку.

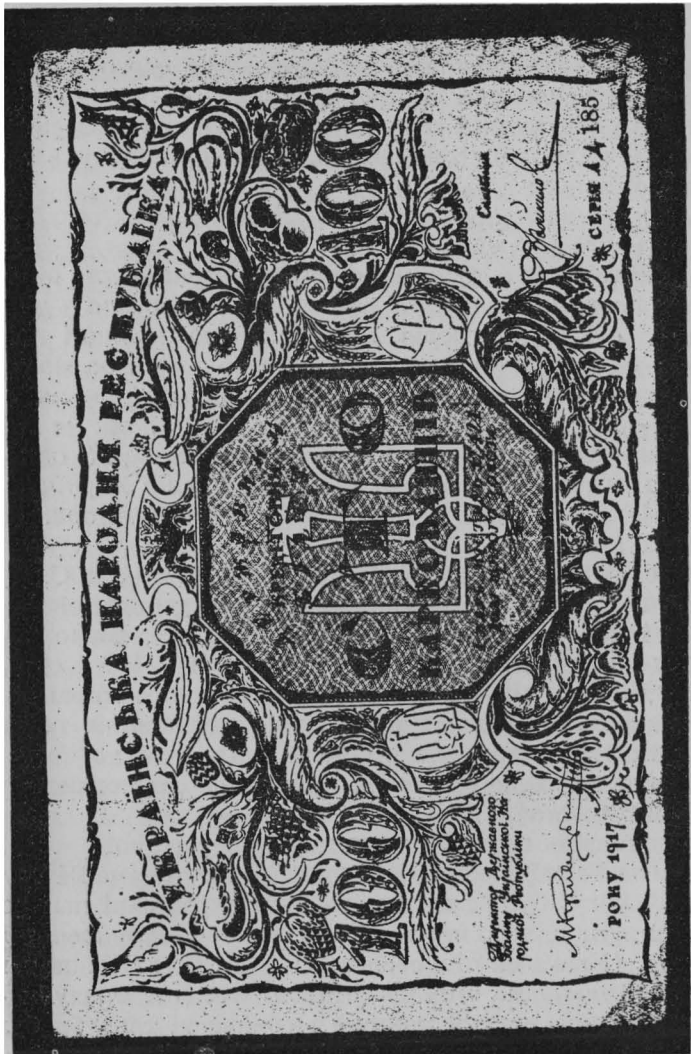
Але незабаром, у тих революційних часах, друкування паперових грошей за Центральної Ради було перенесено до Німеччини і відбувалось під керуванням і доглядом Завідуючого Заготовкою Державних Паперів, Салома Шамаєвича Шершенівського, призначеного Урядом Центральної Ради. Тоді хрест на тризубі на наших грошових паперах зник.

Згаданому Завідуючому Заготовкою Державних Паперів Міністерство Фінансів УНР в 1920-му році видало „Удостовереніє чис. 735”, чомусь в московській мові, за підписом Міністра Х. Барановського, Директора Кредитової Канцелярії В. Сапіцького і Управителя Експедиції Заготовок Державних Паперів Данилченка. В тому „Удостоверенію”, яке в оригіналі зберігається в Українському Музеї у Чикаго, — є повно похвал та признання Салому Шамаєвичу за його „компетенцію в мистецтві графіки” (підкреслення наші — А. К.) і теж зазначено (подаємо в перекладі на українську мову), що він „незмінно залишався на своєму відповідальному становищі при всіх українських владах, що було найкращим доказом його дійсно виняткових індивідуальних прикмет та ідеї об'єднання, яка надхнула нашу демократію на зорі українського ренесансу”.

Отже, треба зрозуміти, що в ті революційні часи та в навалі праці у кожного уряду не все був час, щоби все можна було спокійно й солідно доглядати, та ще й за кордонами України, куди було перенесено друк грошей.

**
*

Подали ми цілу низку фактів та поглядів противників вживання законами встановленого зображення нашого державного герба — тризуба з хрестом. На ті закиди ми відповіли своїми критичними заувагами та об'єктивними поясненнями. Тим ми хотіли звернути увагу Шановних Читачів, щоб вони глибше пригадали над

Перші українські гроші з 1917 р. — банкнота 100 карбованців з двома тризубами з хрестом

явищем упадку пошани серед деяких кіл нашої еміграції до законів у цій справі, виданих українськими владами Української Держави, включно з Директорією УНР в роках 1918-1919.

Коли за Другої світової війни в Києві під німецькою окупацією було організовано Українську Національну Раду, то Слуга Божий Митрополит Андрей Шептицький в листопаді 1941 року вислав був голові УНРади, проф. Миколі Величківському такого листа:

*„ . . . При першій нагоді скличте, пане професоре, пленум Української Національної Ради і на цьому пленумі поставте питання про державний герб України. До нашого державного герба необхідно додати зверху хреста. Коли б ми в часи наших Визвольних Змагань в 1917-1920 рр. мали зверху нашого державного герба хрест, то не втратили б своєї держави, як це сталося без хреста. Але цього не ставте від мого імені, щоб, бува, не подумали, що ми, галичани, хочемо мати верх в політиці України. Ми, галицька Україна, є тільки малою волостю єдиної соборної Української держави”.**

З повищого листа Митрополита А. Шептицького видно, що і він також не знав про існування законів про наш герб з хрестом, що їх було видано в Україні в 1918-1919 роках. Тож не дивно, що про це теж і досі ще не знають многі з противників зображення хреста на тризубі.

Але запропоноване пленум Української Національної Ради в Києві не було скликано, бо німці заборонили її чинність. Так залишились без жадних нових постанов згадані закони Українських урядів з часів самостійної України, отже, вони залишились правосильними.

* Микола Величківський: „Сумні часи німецької окупації”, див. „Визвольний Шлях” — Суспільно-політичний і науково-літературний місячник, ч. 2 (204), Лондон, лютий 1965 р.

СЛОВО НА ЗАКІНЧЕННЯ

Наприкінці нашої розвідки про тризуб з хрестом, як герб Української Християнської Держави, щиро дякуємо Шановним Читачам, що уважно прочитали цю працю, та звертаємсь до них з палким проханням підтримати наші змагання в цій справі. Допоможіть, щоб стародавня козацька традиція, за якою і в Січ не приймали, коли хто не признавав знамена хреста, де побратимство скріплялось взаємним обдаровуванням натільними хрестами та де в кожний похід виступали обов'язково з молитвою про Божу поміч, — щоб ця традиція відродилась і запанувала між нами в формі визнання за наш законний герб України — тризуб з хрестом.

Це має статися не тільки задля законних постанов нашої влади, — ухвалених на Рідній Землі за новітніх часів самостійності Української Держави, але цього вимагає християнська наука та заповіт Володимира Великого з-перед тисячі років. Бож з ювілеєм тисячоліття хрещення Руси-України згадуємо і тисячоліття встановлення хреста на нашому стародавньому, славному державному гербі.

**НАДЗВИЧАЙНА ДИПЛОМАТИЧНА
М І С І Я
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ
РЕСПУБЛІКИ**

о. Протопресвітер Федір Білецький

ПОЧИТАННЯ СВЯТОГО ХРЕСТА

(З проповіді на радіоавдіїї Катедрального Собору св. князя Володимира Великого Української Православної Церкви в Чікаго 30. IX. 1978 р.)

З усіх релігійних символів Св. Хрест є найцінніший . . . Св. Православна Церква уважає Хрест найбільшим своїм скарбом . . . Послідовники Св. Апостолів, найдавніші місіонери Божого Царства, ішли на підбій поганського світу з хрестом в руках. Святий Рівноапостольний цар Константин під тим божеським знаменом здобув перемогу над ворогом і дав свободу християнам. На наших Київських горах з хрестом в руках став Апостол Андрій. Під святим знаменом Хреста Господнього Св. Князь України-Руси Володимир Великий започаткував золоту добу християнської України . . . Хрест увійшов глибоко в нашу культуру . . . На жаль, на наших землях, після стількох століть сердечної пошани цього Христового знамена, цього найсвятішого символу християнства, — вороги ненавидять його, поборюють, нищать святі хрести, разом із сотками святинь. Чому ці люди так завзято поборюють святий Хрест, так шалено руйнують всі святі місця, де видніс цей Христовий знак? Може тому, що визнання Господнього хреста . . . могло б привести декого до зміни світогляду, до повороту до Бога? . . .

Іван Франко

Х Р Е С Т

(уривок)

*Хреста нас знаменем хрестили,
Ростем під знаменем хреста;
З хреста пливають всі наші сили
І віра наша пресвята.*

*І під знаком хреста пречудним
Боролись наші предки все,
І поступали шляхом трудним,
Як той, що тихо хрест несе.*

*І під знаком хреста лягали
Воли за віру в тьму могил,
І під знаком тим побіджали,
Як Той, що пекло побідив.*

о. Василь Прийма

К И І В

*Проминають літа, йдуть століття —
Кожний нарід свою долю кує:
Пише Нестор про нове тисячоліття,
Про варяг, братовбивчі страхіння,
Там, де Русь-Україна встає!*

*Двоесічний меч і хрест — спасіння
Славу пророчать над Дніпром:
Мов райська квітка, город Кия
Заблис, як друга Візантія, —
Тризуб завершений хрестом.*

*Сивоголовий граде Кия!
Скажи, преславний, хто Ти є?
„Я України храм-святиня
І правди руської твердиня,
Що скарби Духа роздає!”*

*О, Україно небом дана,
Наш рід красу Твою зберіг!
Від Кия, Ольги і Богдана
Русява, руська Роксоляна
Живе і житиме вовеік!*

*Цвіте, зростає город Кия,
Золотоверхий над Дніпром:
В нім іскри вогню Прометея,
Дух первозванного Андрея,
Князь Володимир із хрестом!*

*Столице славного народу,
Золотоверха над Дніпром!
Посестро Риму, Царгороду,
Світи нам сонечком в негодю —
Святим тризубом із хрестом!*

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

- 1) Д-р Роман Клиркевич: „Цікаве з української геральдики” — журнал „Ми і Світ” ч. 27, Торонто, 1956.
- 2) Інж. Дмитро Савкевич: „Неймовірно, але правда”, за такими англійськими джерелами:
James Churchward: 1) “The Lost Continent of Mu”, 2) “The Children of Mu”, 3) “The Sacred Symbol of Mu”, 4) “The Forces of Mu”. Ives Washbourne Publisher, N. Y.
- 3) Інж. Ю. Лісовий: „Муж” в „Новому Шляху” 1955 р.
- 4) Проф. В. Січинський: „Походження тризуба”, див. „Український Вісник”, 4 жовтня 1942 р. Берлін.
- 5) М. М-р: „Хрещаті знаки в знаменництві”, див. „Український Літопис” ч. 5-6, Авгсбург, 1947 р.
- 6) Степан Гела: „Тисячоліття герба України” („Гомін України” ч. 18 і 20 за 1970 р.)
- 7) Ірина Гургула: „Йорданські солом'яні хрещики в Угнівщині” („Наша Батьківщина” ч. 1. Львів, 1937 р.)
- 8) Болсуновський: „Про знак Рюриковичів”, Київ 1908 р., в журналі „Дорога” ч. 8-9 за 1943 р.
- 9) Проф. Є. Онацький: „Наше національне ім'я й наш національний герб”, Буенос Айрес, 1949 р.
- 10) Тадей Скотинський. „Український герб та прапор”, Львів 1936 р.
- 11) „Нові Скрижалі”, орган „РУВ” ч. 2-55, Вінніпег, 1980 р.
- 12) „Наш Знак” („Праця” ч. 3. Прудентополіс, 1950 р.)
- 13) Барон М. А. Таубе: „Загадочний родовий знак семьи Владимира Святого” („Сборник статей посвященных П. Н. Милюкову”, Прага, 1929 р.)

- 14) „Где узрим стяг твой, ту і мы с Тобой” („Дорога” ч. 8-9, 1943 р.)
- 15) Проф. В. Січинський: „Український тризуб” („Народня Воля” 1948 р.)
- 16) Д-р Р. Климкевич: „Герби Українських Гетьманів” („Америка” ч. 136-137, 1955 р.)
- 17) Д-р В. Сенютювич-Бережний: „Ще про герби Гетьманів”.
- 18) Д-р В. Сенютювич-Бережний: „Герб і рід Гетьмана Івана Мазепи”.
- 19) Ян Токаржевський-Карашевич: „Походження і герб Мазепи” („Мазепинський Збірник” ч. I. Варшава, 1938 р.)
- 20) С. Шрамченко: „Піднесення Українського прапора в Чорноморській флотії” („За Державність”, збірник ч. 2. Каліш, 1930 р.)
- 21) С. Шрамченко: „Український Визвольний Прапор” („Свобода”, 12 грудня 1952 р.)
- 22) Відбитка фотографії польської відзнаки в „Батьківщині” ч. 18-19, Торонто, 29. VI. 1957 р.
- 23) Лист Архиспископа Івана Бучка з 15. XII. 1954 р. („Наша Держава” 1955 р.)
- 24) „Півбольшевики” („Український Робітник” ч. 45-46, Торонто, 1949 та „Шлях Перемоги” ч. 49, Мюнхен, 1957 р.)
- 25) „Український Філателіст” ч. 30. Нью-Йорк 1957 р.
- 26) „Літопис Червоної Калини” ч. 6, Львів, 1933 р.
- 27) Микола Величківський: „Сумні часи німецької окупації” („Визвольний Шлях” ч. 2/204, Лондон, 1956 р.)
- 28) Проф. Дмитро Дорошенко: „Історія України 1917-23” том I. Ужгород, 1932 р.
- 29) Инж. С. Нагай: „Ще про український герб та прапор” („Український Літопис” ч. 4. Авгсбург 1947 р.)
- 30) „Вісник Ради Народніх Міністрів УНР” ч. 14, Житомир 1918 р.

- 31) Д-р Роман Климкевич: „Християнська символіка державних інсигній України”. (Календар „Провидіння” на 1958 р.)
- 32) „За Державність”, збірник ч. 2., Каліш, 1930 р.
- 33) С. Шрамченко: „День свята української державної фльоти” („Літопис Червоної Калини” ч. 6. Львів 1933 р.)
- 34) С. Шрамченко: „Закон про державну українську фльоту та його виконавці”. („За Державність”, збірник ч. 6. Каліш, 1935 р.)
- 35) С. Шрамченко: „Морська термінологія та суходільна психіка”. („Новий Шлях” ч. 53. Вінніпег 1957 р.)
- 36) О. Пастернак: „Пояснення тризуба”, Українське Видавництво „Пробоем”. Прага 1941 р.
- 37) Наказ по Морському Відомству, 3 січня 1919 р. Київ.
- 38) Вісник Державних Законів УНР. Випуск 5-й, 1919 р.
- 39) Проф. В. Трембіцький: „Історичні та правні основи українського державного герба” („Правничий Вісник” кн. 3. Нью-Йорк 1971 р.)
- 40) Д-р Степан Росоха: „Сойм Карпатської України”, Вінніпег 1949 р.
- 41) Д-р Роман Климкевич: „Християнська символіка українського родового знаківництва”.
- 42) І. Мазепа: „Творення держави”. (Збірник пам'яті Симона Петлюри, Прага, 1930 р.)
- 43) Василь Іванис: „Симон Петлюра, Президент України”, Торонто 1952 р.
- 44) Архів Українського Національного Музею ім. д-ра М. Сіминовича в Чикаго.
- 45) Антін Куцинський: Статті про герб України в „Українському Козацтві”, органі У. В. К., в 1968-1980 роках. Чикаго.

З М І С Т

	стор.
Вірність Хресту — веде до перемоги (Вступне слово св. пам. проф. Павла Баб'яка) . . .	7
Державний герб християнської України	12
Праісторія тризуба	14
Символічне значення тризуба	19
Герби Української Княжої Держави	27
Герби Гетьмансько-Козацької Держави	35
Історія і закони про тризуб, як державний знак відродженої Української Держави 1917-19 рр. . . .	39
Історичні та ідейно-християнські мотиви зображення тризуба з хрестом	57
Про емблеми-тризуби без хреста	60
Слово на закінчення	73
Почитання Святого Хреста (З проповіді о. Протоспресв. Федора Білецького) . .	74
Хрест (уривок із вірша Івана Франка)	75
Київ (вірш о. Василя Прийми)	76
Використані джерела	77
З м і с т	80

ВИПРАВЛЕННЯ ЗАПРИМІЧЕНИХ ПОМИЛОК

стор.	рядок	надруковано	має бути
16	8 здолу	янська	їнська
16	8 здолу	Однозгдности	Однозгідности
25	6 згори	століт	століть
62	11 здолу	лівії	лівої
74	1 згори	Білецький	Білецький

